

Magyar Református Nevelés

református pedagógiai szaklap

IX. évf.

4. szám

2008. november

A TARTALOMBÓL:

Humor az iskolában

Humor, játék, szentség

Humor az iskolában

Komoly tanári erény a humor

Szomorkás-bizakodó

röpdolgozat pedagógia és

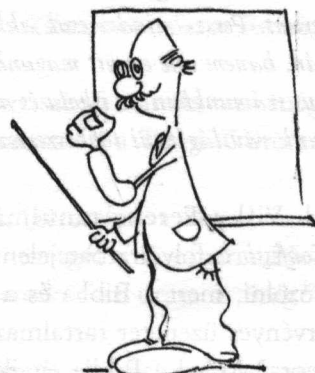
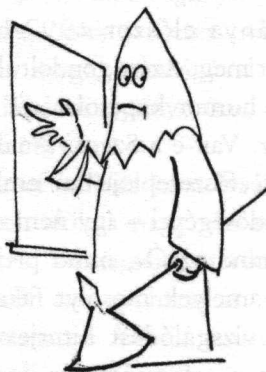
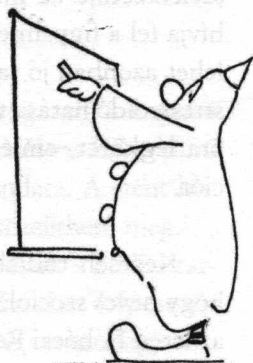
humor viszonyáról

A mese, a kép és a játék
nyelve otthon és a hittanórán

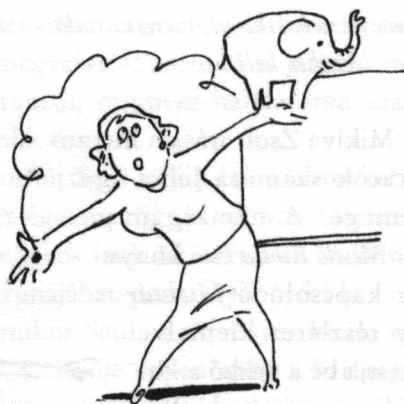
A képek könyv az anyanyelvi
nevelés szolgálatában

„Mire elég” évente 45 perc
drogprevenció?

Bemutatkozik a Pécsi
Református Kollégium
Drávafoki Általános Iskolája

Tanár típusok

Több olvasónk kérte, hogy lapunkban tömör leírásban foglaljuk össze az egyes cikkeket.

A nevetés az élet sava-borsa; az öröm legalább olyan fontos lelki szükséglet, mint a sírás, a közös nevetés közösséget teremt. Persze mindez csak akkor igaz, ha nem a másik kárán, hanem vele együtt magunkon is tudunk nevetni. Tematikus számunkban az iskola és a humor összefüggéseire próbálunk rávilágítani több szemszögből is.

Visky Ferenc tanulmánya először 1997-ben a *Confessio* c. folyóiratban jelent meg. Azért gondoltuk újra közölni, mert a Biblia és a humor kapcsolatáról máig érvényes üzenetet tartalmaz. Van-e a Szentírásnak humora? Mivel a Biblia egyik „főszereplője” az ember – minden gyarlóságával, esendőségével – így nem nehéz olyan szituációkat találni mind az Ó-, mind pedig az Újszövetség történeteiben, amelyek mosolyt fakasztanak. A tanulmány írója a vizsgálódást kiterjeszti az ókeresztyén íróktól kezdve a reformátorok irodalmi munkásságáig, amely ugyancsak számos humoros anekdotát tartalmaz.

Pap János tanulmányában fontosnak tartja kiemelni, hogy hiába megnyerő és humoros a tanár, mindez szeretet nélkül talmi csillogás csupán. A tanár személyisége és a humor közötti kapcsolatot leíró tanulmányát a következő mondatokkal zárja: „*a tanár tanórai feladata a pozitív hangulat megteremtése, a humorbeli mértékek és határok kijelölése, a kontroll tudatosítása, hogy tanítványai a szabadságot szabadosság nélkül minél teljesebben élhessék meg. Mindez azonban szeretet nélkül nem lehetséges. Ha valódi humort szeretne az óráin, de nem sikerül, szeretni tudásból is leckéket kell vennie.*”

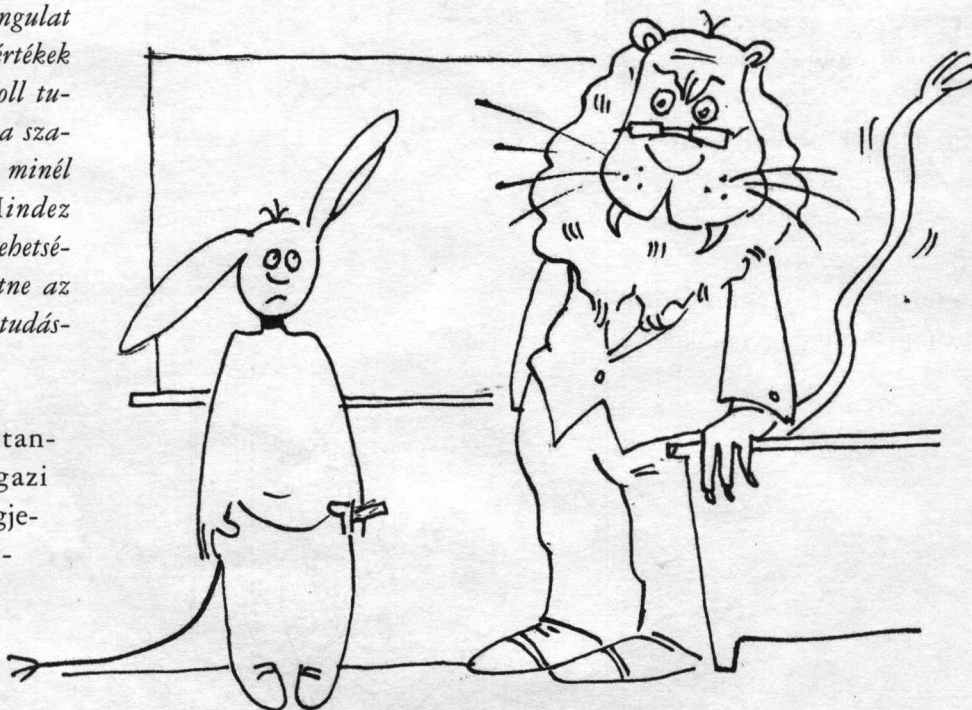
Miklya Zsolt írása a hittanoktatók számára lehet igazi csemege. A nemrég megjelent *Mesélő Biblia* és a könyvhöz kapcsolódó *Játéktár* egy részletét kiemelve mutatja be a szerző a kötet koncepcióját, szellemiségét.

A Suplicz Sándorral készített interjúban a BME tanácskezelője az intelligencia és a humor kapcsolatára hívja fel a figyelmet. Fontos tanári erény a humor, az is lehet azonban jó tanár, aki nem humoros. A humornak stresszoldó hatása van, ösztönzi a tanulókat, oldja a tanóra légkörét, emlékeztetessé teszi a tanár-diák interakciót.

Kevesen tudják, hogy Kamarás István azon kívül, hogy neves szociológus, az OJD (*Ordo Joculator Deo*, azaz az Isten Bohócai Rend) egyik alapítója is. Azoknak ajánlom a szerző humorról írt esszéjét, akik esetleg nehezebben látják meg a szolgálat derűs oldalát.

Az olvasóvá nevelés nagy valószínűséggel a mesék hallgatásával és a közös képeskönyv-nézegetéssel kezdődik. Feketéné Mikonya Hajnalka tatabányai logopédus arra hoz gyakorlati példát, miként lehet egyszerű eszközökkel fejleszteni a gyerekek anyanyelvi kompetenciáját már kisgyermekkorban.

Orsolics Zénó írásában a hazai drogprevenció hiányosságaira hívja fel a figyelmet, és arra a kérdésre keresi a választ, mire lehet elég évi 45 perc drogprevenció az iskolában.

Tanár diákszemmel, diák tanárszemmel

Humor, játék, szentség

Visky Ferenc

játék – komolyság kérdése, az igazság és kegyelem elismerésében van.” J. Huizinga *Homo ludens* című könyvének ez az utolsó mondata. A szent humor az igazság és kegyelem oldaláról közelíthető meg.

Mindkét kifejezés – igazság, kegyelem – bibliai tartalma a rideg, dogmatikus értelmezésekhez képest jóval gazdagabb és változatosabb. Az igazság alapjelenésében az elfedezettével szemben az, amit nem lehet elrejtteni; az, ami szilárd, megbízható, kétségtelen. A kegyelem szó értelme a színészet, jóindulatot, szeretetet és az öröm ajándékát is magában foglalja.

Aki a szent humor oldaláról veszi vizsgálat alá a Szentírást, a (főként, de mint látni fogjuk, nem csak helyzet-) humor gazdag tárházát fogja fölfedezni benne. Ugyanígy az egyháztörténelem is a humor sajátos hagyományát élteni, hiszen a felszínes ismerettel ellentétben, a pietas [kegyesség] nem humortalan.

A Szentírás humora. Ószövetség

Köztudomású, hogy a Biblia nem humoros írárok gyűjteménye, ámde komor könyvek halmaza sem. A humoros szövegek műfajilag nem határolhatók el a példabeszédektől, hasonlatoktól, tanmeséktől, csípős megjegyzésektől, játékok ismertetésétől. A megjelenő humor ugyanakkor sohasem egyszerűen élcelődés, mókázás, üres bohóckodás. A bibliai humornak nem kifejezett szándéka a szellemeskedés, hiszen már önmagában szellemmel telített. Nem megsemmisítő és hatásvadász, hiszen ez éppen a tiszta humor hamvát törölné. Az igazság megjelenése is egyszersmind, s ez nem nélkülözi a drámai mozzanatokat sem, ami miatt idegen tőle a sziporkázás. Mindazonáltal az igazsággal és kegyelemmel való szembesülés a humor pillanata is lehet. A Példabeszédek könyve bölcsességről szóló egyik passzusát (Péld 9,10) parafrázálva: a humor kezdete az Isten féltelme.

A kozmosz – nevének is megfelelően – az, ami „ékes”, „díszes”, „szép”. A káosz teljességgel humortalan. Felette lebeg a Lélek (1Móz 1,2), mint a sas még fészeken lakó fiókái felett (5Móz 32,11). A Lélek a

rendteremtés szelleme, helyet szerez annak, ami még nem lelte meg a helyét. Amit aztán a Teremtő öröme követ: „Ímé, minden igen jó!”

Sára, Izsák születésének ígéretekor a rég elvirult asszony magabiztosságával nevetgél a sátorban: „Hogyan lehetne gyönyöröm, amikor az uram is öreg?” (1Móz 18,12).

József halálos komolysággal „játszik” gyilkos testvéreivel, akik a nagy éhínség idején tőle vásárolják a gabonát. Visszacsempészteti zsákjukba a gabona árát, sójt, saját arany poharat is: így segíti őket bűnbánatra és bocsánatra. Ám az az üzenet is kifejezésre jut, hogy a kegyelem ingyenes.

Jóthám példázata a királyt választó fákról iskola-példája a játék-hasonlatnak (Bír 9,7-16). Az olajfa, a fügefá, a szőlő nem bolond, hogy „ingadozzon a fák felett”, királyként. A galagonyabokor (Abimélek) alig várja, hogy király legyen: „Jöjjetek el, nyugodjatok az én árnyékomban...” A galagonyabokor persze, csúfosan ráfizet a királyságra, ami nem őt illeti meg a cédrusok társaságában.

Az emberiség történelmének minden bizonnyal első nyelvvizsgálója a Jordán révén történik, az efraimiták azonosítása idején. Aki *szibboleth*-et mond *sibboleth* helyett, annak meg kell halnia. Halálos szójáték. Az árulkodó beszéddel a szenvedés nagyhetében is találkozunk: Péternek mondják: „A te beszéded is elárul téged.” Tagadásával *szibboleth*-et mond, elrejtőző szándéka meghiúsult.

Sámson találós kérdései is élet-halál kérdéseivé válnak. Dágon, filiszteus isten templomának oszlopcsarnokában Sámson megvakíttatása után is játszik, táncoltatják, ő meg táncol, mígnem halála árán maga Dágon hatalma omlik össze.

Dávid, a pásztorfiú, Saul király harci öltözékében csetlik-botlik, nevetséges kis figura, de van bátorsága szakítani a hagyományos hadi öltözettel és hadfelszereléssel, és a maga ruhájában parittyával győzi le a rettegett óriást. És amikor Saul, a törvényes király elől menekül és bujkál, üldözője éppen abba a barlangba tér be szükségét végezni, ahol Dávid van, ám az üldözött nem engedheti meg magának, hogy kihasználja az

Ludam et illudar

(Clairvaux-i Szent Bernát)

üldöző kiszolgáltatott helyzetét, így csupán ruhájából vág le zálognak egy darabot. Magatartásával még királysága előtt királynak bizonyul. Hiába kerül nevetséges szituációba a király, Dávid előtt így is „felkent király” (1Sám 26). Az olcsó győzelem nem diadal: hosszú távon az győz, aki veszíteni tud. Megint csak Dávid az, aki egy másik helyzetben méltósága pillanatnyi feladásával játssza ki az ősellenség filiszteusokat. Földjükön bolondnak tetteti magát, nyálát folytatva szakállán, firka a kerítésen, grimaszol, eszelősként bolyong. Ákhis király és a filiszteusok, noha felismerik Dávidot, elhiszik a játékot és kiengedik kezükből a soha vissza nem térő alkalmat.

A humorban nincsenek sablonok, minden helyzet más és más. A bölcs rendszerint a játékot (példázatot, tanmesét, csapdát) alakítja a helyzetnek megfelelően, amibe került.

A Bethsabé-ügyben már Dávid az, aki belesétál Náthán próféta csapdájába. Ő maga mondja ki az ítéletet önmaga felett azzal, ahogyan a próféta történetét értelmezi: a gazdag nem veheti el büntetlenül a szegény egyetlen báránkját. Ezt tette Dávid, amikor hatalmát arra használta, hogy elvegye Uriástól szép feleségét. Halálra való az ilyen, mondja Dávid a próféta szép és ravasz meséje után, nem tudván, hogy önmagáról beszél. Az igazság a királlyal szemben is megáll, s az elkövetett bűn sem kisebb (2Sám 12).

Salamon játék segítségével dönti el, ki az igazi anya a gyermeknek: megjátssza a gyermek kettévágását és igazságos „elosztását” az egységre jutni nem tudó felek között – így menti meg a gyermeket és adja oda anyjának. A salamoni döntés azt is sugallja, hogy az igazság egy és oszthatatlan, és vele szemben az igaz(i anya) igazként, a hamis meg hamis-(anya)-ként viselkedik és önmagát leplezi le.

A viccelődésnek azonban tragikus következményei is lehetnek. A betheli gyermekek „játéka” ilyen, amikor Elizeus prófétával gúnyolódnak: „Jöjj fel, kopasz!” (2Kir 2,23). Csakhogy a próféta személyében maga Isten nevének a megcsúfolása történik meg, s ezzel súlyos határsértést követtek el. A játék szörnyű csapássá lett, amiképpen a kifejezés eredeti jelentése is jelzi (*nagab*). Játsszani és ütni, illetőleg csapni: ugyanaz a szó tulajdonképpen. Nem egy

embernek, hanem Isten emberének a kicsúfolásáról van szó, és nem egyszerűen a gyermekek, hanem királyával együtt az egész nép csúfolja a prófétát.

Máskor meg a nagy jelentőséggel bíró pártok közötti versengést párbaj dönti el: „Játsszani keljenek fel a fiúk” (2Krn 11,4). Felállnak tizenketten mindkét zsidó pártból, egymás ellen kivont karddal. A párbajban mindenik szembenálló megöli társát, nem marad túlélő. Íme, a véren szerzett tiszta tanulság: a testvérharcnak nincsenek túlélői. „Ne hadakozzatok atyátokfiai ellen” (2Krn 11,4). Játékot és halált egyetlen hajsza választ el.

A híres Kármel-hegyi ítéletben az elpártolt nép bálványával így „humorizál” Illés próféta: „Kiáltatok még jobban, hiszen isten talán elmélkedik vagy félrement...” (1Kir 18,27).

Hatásosan úgy lehet legyőzni az ellenséget, hogy asztalt terítünk neki, amiképpen a próféta asztalt terített a királlyal a portyázó szíriai csapatok részére (2Kir 6). Ezek többé nem jönnek Izraelre. Az ellenséget nem elég legyőzni, baráttá is kell tenni. Az erőszakra erőszakmentesség a hatásos válasz.

A szenvedő Jób könyve tele van szellemes, mosolyra késztető játékosággal. Nagyképű barátai sírásók inkább, mint vigasztalók, megértés helyett kioktató módon bölcselkednek. Jób le is csap rájuk: „Veletek kihal a bölcsesség” (Jób 12,2). Persze, Jób sem ússza meg szárazon, Isten ezt kérdezi tőle: „Tudod-e vezetni a Nagymedvét {Göncölszekeret} fiaival együtt?” (Jób 38,32) Ez már kozmikus humor. Vannak dolgok, amelyek meghaladnak minket, kozmikus medvetáncoltatók mégsem lehetünk...

Hol aq, hol uq II

Isten vidám, boldog Isten. Kineveti a pöffeszkedő hatalmasságokat és megcsúfolja őket (Zsolt 2,4). Ő maga terít asztalt a halál árnyékában szolgájának, az ellenség előtt ráadásul (a 23. zsoltár szerint): lehetetlen helyzetekben sem hagyhat el jókedvünk, az árnyékos völgyben is tele lehet poharunk, csordultig, olyannyira, hogy másnak is jusson belőle. Juthat, hiszen a kutya harap, az árnyéka nem. A szent humor lehetőséget ad a halál kinevetésére: „*Halál! Hol a te fullánkod? Pokol! Hol a te diadalmad?*” (1Kor 15,55)

A vidámság, a derű nem pusztá lehetőség, hanem egyenesen parancs: „*Szívetek legyen vidám!*” (Zsolt 22,27). Mi több: egzisztenciális szükséglet. A zsoltárbéli felkiáltás: „*Dicsérem az Urat, amíg vagyok*” (146,2) azt is jelenti, hogy addig vagyok, ameddig dicsérem Őt. *Gaudeo ergo sum.*

A Szentírás a jókedvet közösségteremtő és gazdasági értelemben is gazdagító tényezőként értelmezi: az igazak átmennek a siralom völgyén s forrássá (áldássá) teszik azt, s táncolva éneklük: „*minden forrásaim Tébened vannak*” (Zsolt 87,7). A pietas jókedv is egyben, mely táncra bírja a fényes csillagokat, a komor hegyeket, a ködöt, a jégesőt, a barmokat, az ifjakat, a gyermekeket, a véneket: az egész teremtetett rend egy kultikus, egyetemes körtánc részévé válik. Ám humorra csak a – belsőleg is! – szabad embernek telik. A kiszabadított nép, kijővén a szolgaság házából, Egyiptomból, azaz Erec-Micráimból (jelentése: beszűkült föld), megszabadult a humortalanság rabságából is, egyenesen kölykösen kérdezi a tengert, a Jordánt, a hegyeket és halmozat (hatalmasságokat megszemélyesítő toposzok ezek): „*Mi a bajod, hogy hátrafordultál; úgy szökdöstök riadtan, mint a bárányok, mint a kosok?*” A kérdésben csodálkozás van, hiszen a kérdező tudja a legjobban, hogy nem előtte hátráltak meg ők.

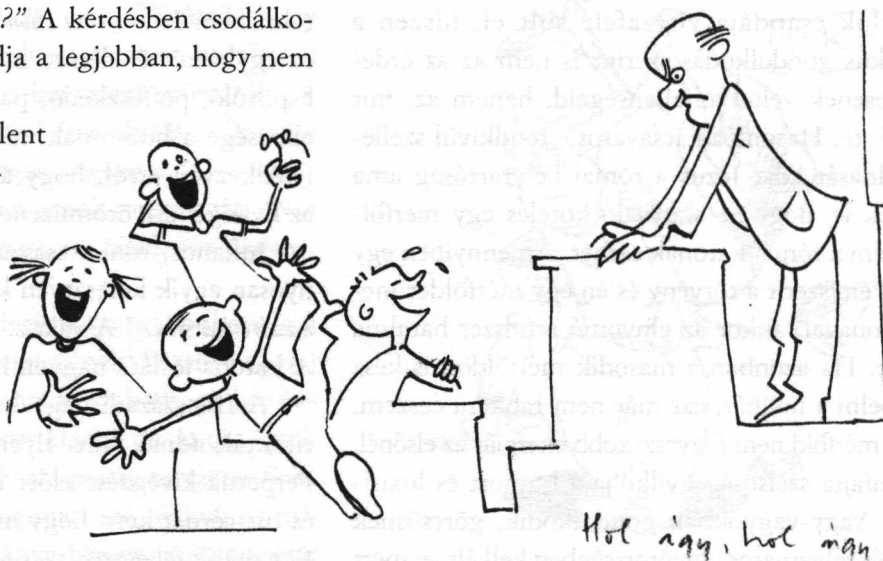
A gonoszt mint kedvetlent ábrázolja a Szentírás, miközben a bölcsesség játszik a Teremtő előtt (Péld 8). A Példabeszédek könyve egyébiránt a Biblia meglehetősen leghumorosabb darabja. Rendkívül szellemesen és érzékletesen pellengérez ki a balgatag ember kifecsközött gondolkodását. A szemérmetlen asszony csinosságát például aranykarikának mondja – a disznó

orrában (Péld 16,11). Vagy másutt ezt olvassuk: a bolond is bölcs – ha hallgat. A balgaságnak súlyosak a következményei, akkor is azok, ha tréfálkozásnak vannak feltüntetve: „*Halálos nyilakat lődöz a bolond s azt mondja: csak tréfáltam*” (26,19).

A Példabeszédek könyve a bolondokhoz való viszonyulásunkat is humorosan, paradoxonba rejtetten foglalja tanácsba, azt sugallva ezzel, hogy hiába állítana fel szabályt, nincs két egyforma bolond: „*Ne felelj meg a bolondnak az ő bolondsága szerint, hogy ne légy te is őhozzá hasonlatos.*” Mindjárt a következő versben meg ezt ajánlja: „*Felelj meg a bolondnak az ő bolondsága szerint, hogy ne legyen bölcs a maga szemei előtt*” (26,4-5).

A Szentírás humora. Evangéliumok

Az ószövetségi példákat ugyan korántsem merítettük ki, hiszen a prófétai könyvek is rakva vannak becsapós játékokkal, csapdákkal, vitriolos megfogalmazásokkal, el egészen az Ézsaiásnál olvasható kegyetlen „*szajha nótáig*”, ám lépjük át most már a testamentumok határvonalát és vegyünk szemügyre néhány újszövetségi példát is. Jó azonban, ha itt teszünk említést arról, hogy a bibliai sajátos humor akkor értelmezhető igazán annak, ha folyamatosan szem előtt tartjuk azt a viszonyt, amelyet az Atya az elválasztottakkal, kihívottakkal, megszólítottakkal kíván életben tartani, a szeretet által. Bármilyen hangzik is el tehát, az a nép megtartása érdekében történik, ez azonban nem egy zsarnoki elhatározás következménye, hanem az atyai gondviselés a csetlő-botló „gyermek” iránt.

Háromszor is sírt a Megváltó az Írások szerint, arról azonban nincs feljegyzés, hogy nevetett volna. Az azonban nyilvánvaló, hogy aki magához szólította, ölébe vette és példaként a felnőttek elé állította a gyermekeket, az nem tehette ezt öröm nélkül. Az aggodalmaskodásnak akkor lenne értelme, mondta Ő, ha természetünket megnövelné egy arasszal; vagy ha építene és nem pusztítana; ha erőt gyűjtene és nem tékozolna.

A humort maguktól kényesen távol tartó „kegyesek” nem Istent veszik komolyan, hanem a saját teljesítményüket, vagyis önmagukat. Meszlik a sírt, mondja Jézus. Az énközpontúság árulkodó szimptomája a humor hiánya. A humor elsősorban a nem igazi énünket teszi nevetségessé. Innen nézve jobban érthető Jézusnak az a tanácsa, mely szerint, ha lakomára vagyunk hivatalosak, könnyű szívvel ülhetünk az utolsó helyre, mert hiszen nem a helyért és nem önmagunkért megyünk el, hanem azért, aki meghívott.

A politikai csapda-helyzeteket, mint a klasszikus adópénz esete is (Mt 17,24-27), csak a fiak tudják elkerülni, mert döntéseik szabadságban fogantak. A császárnak tulajdonképpen nem az az elsődleges célja, hogy behajtsa az adót, hanem hogy leigázott, szabadság-vesztett alattvalókkal vétesse magát körül. Éppen ezért a kérdés megoldása nem az „igen” vagy a „nem”, van egy harmadik lehetőség is, ez pedig a játékkal mutat rokonságot. Mert ha „a fiak szabadok”, akkor fizethetik is akár az adót, mégsem lesznek alattvalók, mert a császár képe – és ezt leginkább a fiak tudják! – az adópénzen van rajta, de nem az emberen. Így aztán széles tere nyílik meg a mérlegelésnek: hogyha a császár képe kötelez, akkor vajon mire kötelez az *imago Dei*. Az írástudók csapdája visszafelé sült el, hiszen a rabbinisztikus gondolkodás szerint is nem az az érdekes, mit tesznek veled az ellenségeid, hanem az, mit teszel velük te. Hasonlóan „csavaros”, rendkívül szellemes megoldását adja Jézus a római helytartóság ama törvényének is, hogy az alattvaló köteles egy mérföldön át cipelni a római katonák terhét. Amennyiben egy mérföldre kényszerít a törvény és én egy mérföldet megyek a katonával, akkor az elnyomó rendszer hatalma érvényesült. Ha azonban a második mérföldön is kész vagyok cipelni a málhát, azt már nem rabként teszem. A második mérföld nem fogyaszt több energiát az elsőnél.

Mindenfajta szélsőség gyilkolja a humort és luxusnak tartja. Vagy-vagyokban gondolkodik, görcsösnek kell lennie és folyamatos elgyötörtségben kell élnie, mert magában a *kell*ben van. A jókedvű megoldás takarékos az energiával. Igazán szellemesen leplezi le Jézus a vagy-

vagy gondolkodás behatároltságát, amikor azt kérdezi a farizeusoktól: „Ha Dávid urának mondja {a Messiást}, mi módon fia néki?” (Mt 22,41-46).

Álljon még itt egy evangéliumi példa, amelyet megint csak a helyzet avat különösképpen humorrá. A vízöntés ünnepének utolsó nagy napján így kiált Jézus: „Ha valaki szomjúhozik, jöjjön énhozzám és igyék” (Jn 7,37). A célzás nyilvánvaló és még csak nem is ünneprontó. Arra figyelmeztet, hogy a nagy ünnepről is haza lehet menni szomjasan, a vízöntés ünnepéről is hiányozhat a víz.

Szentnek azért nevezhetjük ezt a típusú humort, mert nem önmagáért van: eszméltető, figyelemfelhívó, elgondolkodtató, az önreflexív magatartás esélyét fölmutató. „Sok jó dolgot mutattam néktek az én Atyámtól” – mondja Jézus–; „azok közül melyik dologért köveztek meg engem?” (Jn 10,32). Erre a kérdésre a hallgatás a helyes válasz.

Az Újszövetségben, de már nem az evangéliumokban, az eszkatológikus humorra is van példa, mégpedig a Jelenések könyve titokzatos számában, a 666-ban, amellyel a „fenevad” van megjelölve. A szeptimális számrendszerben ez három nullát jelöl, amiben az az üzenet van elrejtve, hogy „ne féljetek” tőle, hiszen három nullától nem illik félni Isten gyermekének.

A hagyomány mosolya

Sokak számára talán meglepő az a kijelentés, hogy az evangéliumi életforma virágzása mindenkor a szent humor gazdagodásával járt együtt. A komor korok súlyosan válságosak, a játékot mellőző szituációk a fegyvereknek adják át a terepet, ama régi latin maxima értelmében: *Inter arma silent musae*. Ez a megállapítás áll az egyháztörténelemre is. A vaskalapos dogmatizmus, a pózoló, pöffeszkedő, patetikus nagyképűség halálos ellensége a humornak, magának az örömnak is, megfeledkezvén arról, hogy a keresztyén hit alkotmánya, az Evangélium örömmüzenetet jelent. Íme, néhány példa.

Julianus, római császár (361-363) azt kérdezi gúnyosan egyik keresztyén katonájától: „Mit csinál most a názáreti ácsfű?” A válasz: „Koporsót ácsol neked, császár!” A katona jóslata nagyon hamar beteljesedik.

A III. századi nagy keresztyénüldözésekről a mártírtájak adnak hírt. Ilyen történetek maradtak fenn: Perpetua kivégzése előtt megigazította szétzilált haját és tűt-cérnát kért, hogy megvarrhassa rongyos ruháját. Egy másik feljegyzés szerint a következő párbeszéd zajlik le a prokonzul és a halálraítélt között: „Miért robansz a halálba?” „Nem a halálba rohanok, hanem az életbe.”

Nagyszerű történet maradt fenn Aranyszájú Szent Jánosról (Chrisosthomus), aki egyik hatalmas beszédében kegyetlenül ostromozta a kor nem éppen áhítatos szokását, hogy a szónokokat hatalmas tapssal jutalmazta meg a gyülekezet, ha a beszéd elnyerte tetszését. Ferteges tapssal ünnepelték a kirohanást.

A bibliafordítás történetének is megvan a maga humora. Az itáliai Vulgatában az Úr Jónás védelmére egy tök árnyékát rendelte. De amikor a pap tök (cucurbita) helyett az új fordítású, Jeromos-féle Vulgatában borostyánt (hedera) olvasott, kitört a tök és borostyán háború. A nép a püspökre ordított, a püspökök a népre. A konfliktus megoldására döntőbíráknak a zsidó biblia-tudósokat kérték fel. Ezek is kezdetben a tökpártiak mellé álltak, míglen kiderült, hogy sem egyik, sem másik, mert bizony ricinus cserjéről van ott szó a szövegben. Boldog az a kor, amely ilyen egyházi rendbontással tusázott, nagy humorral és bölcsességgel!

A híres Ágoston–Jeromos vita sem mellőzte a humort és a kardot, amellyel egymás ellen hadakoztak, mézbe mártott pengéjű (*litum melle gladium*) maradt, még ha alkalmasint odasuhintott is: „Püspökségre nézve” – írja Jeromos – „felettesem vagy, de életkorra csak fiam!”

Bizony, még a pusztai Remete Szent Antalt sem hagyta el a humora a homoktengerben. Egy alkalommal remetetársainak föltett egy kérdést, amire ki így, ki úgy válaszolt, de a szent egyiket sem fogadta el. Végül egy félrehúzódo, hallgatásba burkolódzó remetét szólít meg: „Neked mi a véleményed, fiam?” „Nem tudom a választ. Tudatlan vagyok, atyám!” Mire felragyog Szent Antal arca: „Egyedül te találtad el, fiam, a helyes választ!”

A dogmától szabad felelet nemcsak üdítő, de igaz is.

Beda Venerabilis († 735), aki azon fáradozik, hogy az ókori (nem keresztyén) kultúra értékeit beépítse a keresztyén kultúrába, így ír a kegyelem örömről: „A hívőnek játéka, amikor / Kegyelmed átkarolja őt, / Örömmel tengerét szüli, / S a menny kapuját megnyitod.”

Remek szójáték ostromozza a papok tunyaságát: „Non doctores, sed seductores; non praelati, sed pilati; non pastores, sed impostores.”

A minden idők legeredetibb szent „bohóca”, a Poverello di Deo (Isten szegénykéjének) [Assisi Ferenc] jókedve, humora, életstílusa, áradó szabadsága hét évszázadon át is megőrizte hamisítatlan varázsát. Az egyik történet szerint prédikálni hívja a piacra szerzetes fiait. Csendben kerülgetik a sokadalmat, szó nélkül, és mikor már hazafelé veszi az irányt Ferenc, számonkérlik rajta a prédikálást: „Mikor prédikáltunk már, atyánk?” Mire Ferenc: „Már prédikáltunk, fiaim.” Dum tacet, clamant.

Luther Márton vaskos humoráról is híres volt, de nevetésre serkentő reggeli áhítatának házi szabálya is: „Gyorsan fel! Pofa be! Fület ki!”

Ugyanígy sok humorral találkozunk a puritán s majd a pietista vagy az angol metodista ébredésekben is. Wesley János (1703–1791) kitűnő humorával is nevet szerzett magának. Történt egyszer, hogy egy angol lord nem volt hajlandó végigmenni vele az utcán, mondván: „Bolonddal nem sétálok!” Mire Wesley: „Én igen!”

A bibliafordító, tudós pietista Albrecht Bengel (1687–1752) szerint: *Gaudium in Domino parit veram aequitatem.* (Az Úrban való öröm szüli az igazi kedélyességet.)

Warwik, skót lelkipásztor azzal készítette jobb belátásra iszákos gyülekezetét, hogy a kocsmában csaposságot vállalt. Amikor megkérdezték tőle, hogyan jutott erre az elhatározásra, így felelt: „Ellenállhatatlan vágyat éreztem arra, hogy találkozzam a gyülekezetemmel.”

A magyar református egyházi megújulásnak is megvan a maga humor-hagyománya. A kolozsvári teológiai professzor, Kecskeméthy István attól sem riadt vissza, hogy a szószéken is „humorizáljon”. Nehezen tudta elviselni – nyilván csak humorral – a nagypipájú, kevés dohányú filiszterséget: „Kezdődnek már a gügye uramuramozások és szent nyögdecselek!” – vélekedik az üres prédikációkról.

Egyszer talán még eljőhet az idő, amikor a keresztyén egyház sajátos humorának történetét is megírja valaki.

(Megjelent a *Confessio* 1997/1. számában.)

Téher alatt nő a quermek

Humor az iskolában

(A humor boldogságához szeretet kell)

Pap János

Nevetni annyit jelent, mint mélységesen élni.

Milan Kundera

Kevesen jártak közülünk aknamezőn vagy hátastalanítottak robbanószerkezetet – szerencsére. De aki kezdő tanárként első tanítási óráin viccelődni próbál vagy humoros akar lenni, az hasonló élményt élhet át. Esetleg kínos csendet, ami felér egy korlátozott erejű robbanással; vagy megsemmisítő, gúnyos nevetést, amivel „darabokra szaggatnak”, avagy éppenséggel őszinte kacagást, ami a „továbbhaladást”, a tanári túlélést, hosszabb távon a pedagógusi megdicsőülést jelenti.

Nem kevesebbel, mint a hitelességével, tekintélyével játszik tehát az a tanár, aki nem humoros, hanem humorizál, aki mesterkélt szellemes, aki az élet e csodálatos, motiváló erejű ajándékát nem természetes módon használja fel. Mielőtt tehát ebbe a kényes műveletbe belefognánk, ajánlatos tájékozódni, képességeinket felmérni, ill. hallgatóságunkat megismerni, „humortanilag” feltérképezni, azaz megtanulni „humorul”, hogy nagyobb kárt ne szenvedjünk és ne is okozunk másoknak.

De hasonlóan ártalmas az a tanár is, akinek arcáról már lefagyott a mosoly és élete terheit folytonosan diákjai vállára helyezi át; aki töretlen jókedvét tört rosszra cserélte. De róla most nem áll szándékomban írni.

A humortanulást a humor fogalmának elemzésével kezdeném. A fogalom összetettsége, zavarossága miatt lehetetlen egyértelmű definíciót adni. A homályosságot a nevetnivalók sokféleségén túl az okozza, hogy napjaink humortani szakemberei (filozófusok, esztéták, pszichológusok, gelotológusok – nevetéstani kutatók –, ideggyógyászok stb.) az általánosító – minden humoros, ami nevetést vált ki – felfogást követik. Kivételt talán az esztéták jelentenek, akik a műfaji jellegzetességek pontosabb ismeretében a kultúra régebbi rétegeiből táplálkozó *arisztotelészi* „*érted, veled és nem rajtad, ellened nevetek*” humorfogalomban gondolkodnak. Ez a humorfelfogás nem áll messze az iskolai, nevelési célzatú humortól sem. Az általánosító humorfogalom a fölé-

nyeskedés titokzatos mélylélektani és annál nyíltabb evolúciós és kultúrtörténeti háttere, a folytonos viháncolás elfedő szándéka, a zavarban levés feszültségoldó viccei és a valódi örömközlés sokféleségének ismeretében nehezen foglalható egyetlen, egyértelmű mondatba. Az arisztotelészi értelmű humor azonban véleményem szerint már definiálható: humoros, amikor az élet dolgainak, történéseinek össze nem illései, eltolásai, túlzásai, kontrasztjai, ütköztetései, átszerkesztései, többértelműségei, azaz az elvárás és a valóság meg nem felelései ártalmatlan feszültséget keltenek, és e feszültség oldódását boldog, örömteli állapot kíséri. A feloldhatatlanság az abszurd, a nonszensz jellemzője, hasonlóan nevetésforrás.

Az alábbiakban, ha humorra gondolunk, megkülönböztetésül a szarkasztikus, szatirikus, ironikus stb. formáktól, ebből a definícióból indulunk ki. Felfogásunk az általánosító elképzelések közül leginkább az inkongruencia elméletével cseng egybe. A fogalmi zavarok káoszba fordítása helyett lehetséges megoldás, ha az arisztotelészi értelmű humort az általánosabb felfogás szerint *pozitív humornak* nevezzük. A humor fogalmának túlzó általánosítása egyébként az európai kultúrában felnövő és élő szellemtudományokkal foglalkozóknak a legfájóbb. Ugyanis mi azért gondolkodunk erről másként, mint pragmatista amerikai, ausztrál kollégáink, mert műveltség fogalmunk mélyebb gyökerű: „... műveltség, hogy valaki lelkében bitorozza mindannak öntudatát, amit a keresztény világot megelőző évtizedekben a görögök és a latinok, s amit a keresztény világ két évezredének az occidentális világ emberei alkottak, gondoltak, amire vágytak, amiben hittek – mindez sűrítve, néha ködösen, mint az élet értelme él a lelkében.” (Márai, 2006)

Az alcímben említett szeretet a humor keltette feszültség „ártalmatlan” jelzőjében bújik meg. Ugyanis, ha a feszültség ártalmas, akkor valakinek a gyengesége, mássága, szellemi képessége stb. állítódott pellengérré. Ekkor a kinevetett ember megsérülhet, megsértődhet. Természetesen előfordulhat, hogy va-

lamilyen negatív tulajdonság kicsúfolása a cél. A humor evolúciós okait tekintve a túlélést inkább segíti egy egyébként megalázó, fájdalmas kinevetés, mint pl. a halálra kövezés...

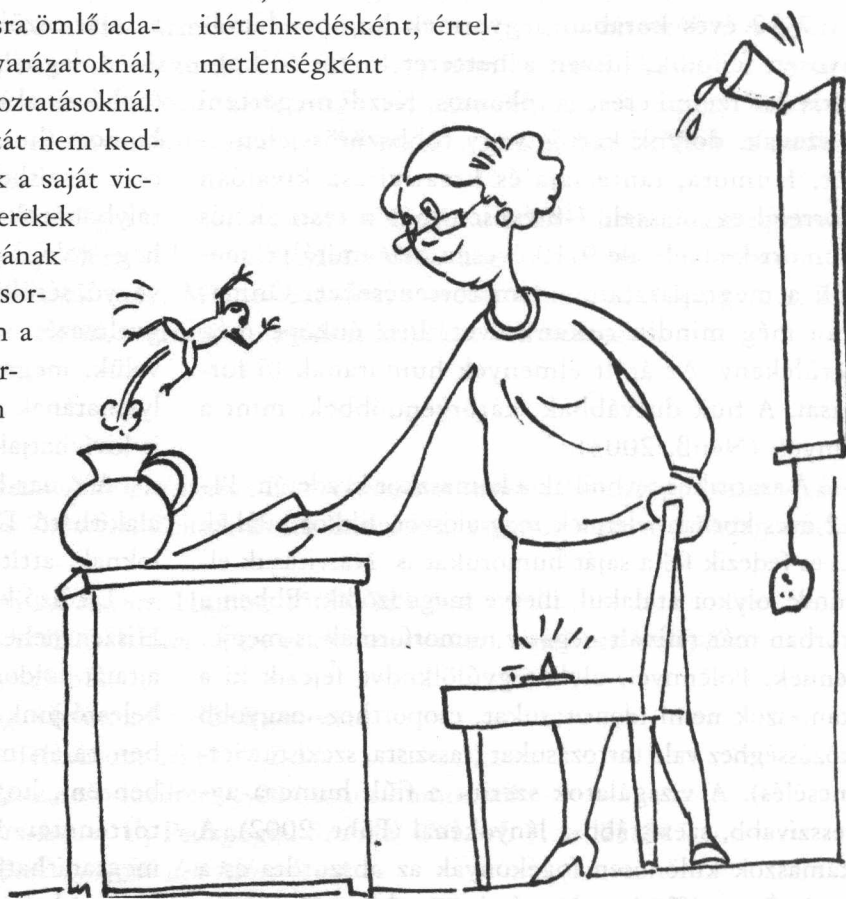
A humor életolajozó (Pap, 2006). Elsősorban a fájdalom távoltartására, az emberi közösségek összetartásának növelésére, a tettlegesség megelőzésére létrejött kommunikációs mód, ha akarom: életstílus. A humor motivációs erővel bír. Noha egykoron a tekintélyelvű pedagógiákban igen takarékosan bántak vele, a megengedett érzelmi „szélsőség” korlátozott mértékben és időtartamban csupán a *derű* lehetett. Ennek fő oka abban keresendő, hogy a nevetés az emberi szabadság (nem a szabadosság!) megélésének legteljesebb kifejeződése. A szabadság elérése pedig bizonyos korokban, kultúrákban, világnézetekben nem tartozott (és olykor ma sem tartozik) a legfőbb célok közé. Másrészt a humor egyik legegyszerűbb formája a kétértelműség. Az ehhez tartozó lelki, szellemi állapot a kételkedés. És bizonyos nevelési attitűdöknél károsnak tekintik a kételkedés magvának elhintését.

Ha az órai humor ilyen ingoványos terület, akkor joggal merülhet fel a kérdés: miért van rá szükség? Talán azért, mert nincs unalmasabb a monoton hangon eldarált tananyagnál, az egymásra ömlő adatoknál, az élettől elrugaskodott magyarázatoknál, a gondolkodásra nem készítő kinyilatkoztatásoknál. Ráadásul a tekintélyelvet deklaráló, vitát nem kedvelő tanáregyenységek valószínűleg csak a saját vicceiken nevetnek, nem engedik meg a gyerekek „észturnáját”, részvételét a világ sokarcúságának bemutatásában. Ugyanis humorra elsősorban a gyerekeknek van szüksége és nem a munkáját viccmazsolákkal édesítő tanárnak – bár ez sem megvetendő, ha nem akarunk életunt, depressziós kollégákkal együtt dolgozni. Idézet egy korábbi írásból: „Alapvető szükséglet az életérzést serkenteni, fokozni a vidámságot, kapcsolatokat kialakítani, kivívni a közösség elismerését; a dühöt és az ellenséges indulatot szociálisan elfogadható módon kiélni; fontos az önmeghatározáshoz, segít kijelölni az én korlátait, határait, a személyiséget tudatosítani; a nevetés révén megszabadulni a félelmektől, gondoktól és terhelő élményektől (Bönsch-Kauke 1999; Schreiner 2003; Ossowski 2004). A humorra

azért van szükség, hogy megtanítsuk diákjainkat a stresszoldás egy lehetséges módszerére, életszemléletük pozitívabbá tételére, olyan örömforrásra, amely a legelviselhetetlenebb élethelyzetekben is segíti a sikeres túlélést. (Talán azokhoz a kártyajátékokhoz hasonlíthatjuk a humor szerepét, amelyekben gyenge lapokkal is lehet nyerni.) Valójában azonban nem maga a humor a legfontosabb, hanem a játékoság, a játék öröme.” (Pap, 2006)

Ha a humorérzék nem párosul arányérzékkel, a palackból kiengedett „szellemet” nehéz a helyére visszagyömöszölni, a tanórán visszaállítani a hatékony munkafegyelmet. Józsa Krisztián és munkatársai (2001) a humor tanítás-stratégiai szerepével kapcsolatban J. H. Wanderseet idézik, aki a gyakorlatlan tanár kezében tartott dinamithoz hasonlította az órai humort. Miközben tehát tudjuk (tanulmányok sokasága bizonyította), hogy szükség van az órai humorra, nekünk tanároknak tisztában kell lennünk a lehetőségeinkkel és a képességeinkkel.

A humor hatékonyságának feltétele: én tudom, hogy te tudod, hogy én tudom. Azaz nem csak azt kell tudnia a tanárnak (tanulónak) hogy mit képes szójátékaiból, vicceiből és vidám történeteiből megérteni a másik, hanem azt is, mit tud őrá, hogy a tréfája valóban tréfaként és ne idéetlenkedésként, értelmetlenségként

hasson. Ha ez a szellemi kölcsönösség létezik, nem szükséges megmagyaráznunk az élceinket, de még mentegetőznünk sem kell.

A tanárnak tehát mindennek előtt ismernie kell tanítványai humorérzékének általános fejlődéstörténetét, hogy a megfelelő humorformát és –mélységet a kívánt helyen és időben használja, és tanítványai humorpróbálkozásait nyesegetni tudja. Az iskolás kort és némi előzményt tekintve (ez utóbbit azért, mert egyes gyerekek humorattitűdje elmaradhat a standardtól) a humorhoz való viszonyra, a humorérzék fejlődésére az alábbi jellemző:

a 4-6 éves gyerekek közösségben nevetgélnek leginkább. Ennek oka a biztonságos háttér keresésében leledzik. Haszna az én definiálása, amire a gyermeknek ebben a korban nagy szüksége van. Humorosnak tartja a túlnyomóan motoros, testmozgásos (grimaszoló, mutogató) játékokat. Fiatalabb társaihoz képest már játszik a szavakkal, átformálja őket, olykor kicsavarja. Viccesek számára a tiltott, anális, szexuális eredetű szavak. Humora agresszív, elsősorban más gyermekek ellen irányuló. Mivel mindent magára, illetve más gyermekekre vonatkoztat, az ironiát nem érti. Kezdetleges módon viszonyul a fölényhumorhoz is: megsértődik.

7-12 éves korában a gyermek humora látványosan fejlődik, hiszen a háttérrel biztosító kognitív és érzelmi érése is rohamos. Kezdi megérteni a szavak, dolgok kettős vagy többszörös jelentését. Humora, fantáziája és kreativitása kiválóan korrelál egymással. 7-8 évesen még a testi akciós humort kedveli, de 9-10 évesen már imitálja, meséli a megtapasztalt vidám történeteket. Önmagán még mindig ritkán nevet, hisz énképe még sérülékeny. Az átélt élmények humorának fő forrásai. A fiúk durvábbak, kárörvendőbbek, mint a lányok (Neuß, 2003).

A szatirikus technikák a kamaszkor kezdetén, 11-12 éves korban jelennek meg először. Ekkor találják ki és fedezik fel a saját humorukat is. Naivitásuk eltűnik, olykor átalakul, illetve megedződik. Ebben a korban már rafinált negatív humorformák is megjelennek. Fölénnyel, olykor gyűlölködve fejezik ki a kamaszok nemi identitásukat, csoporthoz, nagyobb közösséghez való tartozásukat (rasszista, szexista viccmesélés). A vizsgálatok szerint a fiúk humora agresszívabb, szexistább a lányokénál (Führ, 2002). A kamaszok különösen fogékonyak az abszurdra és a nonszenszre. Tapasztalat- és ismerethiány miatt ta-

lán még nem érik el a felnőtt humor komplexitását és árnyaltságát, de új humorformákat, csak rájuk jellemző humorvilágokat találnak ki, amivel közösségeik különállását és függetlenségét is demonstrálják és megerősítik.

Mindebből következik tehát, hogy a humor negatívabb fajtái közé sorolt formák csak bizonyos életkort meghaladva alkalmazhatók a személyiség rombolása nélkül. A tanár csak az életkori sajátosságokat figyelembe véve válthat ki pozitív, oldott hangulatot diákjaiban.

Különösen nehéz, szinte emberfeletti áldozatot és odafigyelést kíván a tanártól a diákok tréfálkozásainak, viccelődéseinek meghallgatása, terelgetése, kritikája. Ha a tanár abból indul ki, hogy ez is hozzátartozik nevelőmunkájához, és kellő szeretettel hallgatja meg tanítványai „sületlenségeit”, túléli. Ugyanis az órai humornak a hangulat oldása, az óra stresszmentessé tétele mellett az is célja, hogy a diákokat megtanítsuk kulturált módon viccelődni és vidám szellemtornát művelni. A legjobb fegyver saját szövegeikkel szembeírni őket, nyesegetni a túlkapásaikat, szalonképessé tenni szalonképtelenségeiket, a kezünkből nem kiengedve a gyeplőt, okosan terelgetve a saját eszűktől megmámorosodó „csikóinkat”.

A legnehezebb feladatot az osztály bohócának (bohócainak) nevelése jelenti. Ugyanis ha valóban jó humora (humoruk) van, jobb, mint a tanáré, a tanár csak veszíthet egy-egy „házi szellemtornán”. Az osztálybohócokról mélylélektani elemzések kiderítették, hogy valójában nem humorzsákok, hanem elismerésre vágyó, sérült gyerekek. Célszerű tehát a folytonos fegyelmezés helyett szeretettel és érzékenyen törődni velük, megmutatni nekik, hogy az órai munka folyamatának poénkodó megtörése helyett más módon is kivívhatják társaik elismerését.

A tanár humora személyiségének része, nehezen alakítható. De talán nem lehetetlen a pedagógiai céloknak, áttitűdőknek megfelelően „formálgatni”.

E túlzó kijelentésemet azonnal revideálnom kell. Hiszen nehezen elképzelhető, hogy az osztályterem ajtaját boldogan magára csukó tanár ilyenén dolgaiba beleszóljunk. Amit látványos humortalanság esetében talán meg lehetne próbálni, például rádöbenteni, hogy nem igazán humorosak a viccei és történetei. És felettébb reménytelen helyzetben megtaníthatjuk őt a viccmesélés metódusára, illetve hogyan kell egy tréfás történetet (nem mindig ugyan-

azt!) élvezetesen elmondani. Vagy túlságosan naiv az elképzelésem? Elismerem, egy több évtizede tanító, „savanyújóska/-juli” kolléga esetében a fentiek lehetetlennek tűnnek. (Közismert, hogy csupán az emberiség néhány százaléka ismeri be, hogy nincs humorérzéke.) De abban már egyet kell értsenek velem, hogy a tanárképzésnek része lehet a pedagógiai célú humorformák és -technikák megismertetése – lásd a kellően végiggondolt Józsa-féle tanárképzési tematikát (2001). A tanárnak fel kell készülnie a humoros helyzetek kezelésére: indukálására, kibontására és levezetésére. Bár a legnagyobb nehézséget valóban az jelenti, hogy az igazán hatásos, boldogsághozó humor természetes, a pillanat varázsában születő és nem mesterkéltné, előre kimódolt, megtervezett.

Pedig a valóban hatékony oktató-nevelőmunkát végző, örömteli hangulatot teremtő tanárookra nagy szükség volna. B. Rißland 2002-ben publikált németországi horizontális vizsgálatában 267 német kolléga humorpedagógiáját elemezte:

a tanárok 22,2%-a a *vidám idegölő* kategóriába tartozott. Vidámsáértékük magas, de negatív fölényhumor is jellemzi őket. Kevésbé komolyak. Magyarországon ezt a típust „röhincsnek” vagy „bohócnak” neveznék. Munkájuk kevésbé hatékony.

14,6 % tartozik a *humortalan bürokrata* kategóriába. Komolyságuk átlagon felüli. Tanári hatékonyságuk átlagos.

Kissé szomorú eredmény és valószínűleg a pedagógusi munka csapdáiból fakad, hogy a vizsgált mintában a tanárok 18,4 %-a a *cinikus* csoportba tartozik. Humoruk agresszív, sokszor önrontó. Nagy számban találni itt munkájukba befásult, elkeseredett pedagógusokat. Átlagon alul hatékonyak.

Ezt a szülőnek, diáknak, kollégának életrontó depresszív tendenciát erősíti a tanárok 17,2 %-a. Ők – nyersfordításban – a *gyászhuszárok*. Komolyak, rosszkedvűek, ellenségesek. Oktatási hatékonyságuk csekély.

Szerencsére a leghatékonyabb kategóriába tartozó *jó humorú* pedagógusok alkotják a legnagyobb csoportot. Arányuk 27,6 %. Jelszavuk: *Az élet szép!* Vidámságra való hajlandóságuk ellenére nagyon komolyan végzik munkájukat. Kevés humorukban az önrontó, fölényeskedő jelleg, jóval több a segítő, építő szándék.

Ez utóbbi kategória tulajdonságai azt is jelzik számunkra, hogy a vidámság megteremtéséhez kellően komolynak kell lennünk, hogy a nevetést bármikor át tudjuk forgatni aktív munkába. A gyerekek szeretik a cirkuszt, de ha alaposabban rákérdezzünk, kiderül, hogy nem kedvelik, ha ez a cirkusz a tanórán valósul meg, és az órának a tanár a bohóca (akár Auguste, akár fehérbohóc típus). Bármily meglepő, de tanítványainknak az a véleménye, hogyha már elmentek az iskolába, beültek a padba, tanulni szeretnének.

Összefoglalva tehát a fenti sok-sok „okosságot”: a tanár tanórai feladata a pozitív hangulat megteremtése, a humorbeli mértékek és határok kijelölése, a kontroll tudatosítása, hogy tanítványai a szabadságot szabadoosság nélkül minél teljesebben élhessék meg. Mindez azonban szeretet nélkül nem lehetséges. Ha valódi humort szeretne az óráin, de nem sikerül, szeretni tudásból is leckéket kell vennie.

Irodalom

Bönsch-Kauke, M. (1999): *Witzige Kinder. Zur spielerischen Entwicklung von humorvollen Interaktionen zwischen sieben-bis zwölfjährigen Kindern durch kreative Techniken.* Zeitschrift für Entwicklungspsychologie und Pädagogische Psychologie, 31(3), 101–115.

Führ, M. (2002): *Coping humor in early adolescence.* Humor, 15(3), 283–304.

Józsa, K.-Nagy Lászlóné – Zsolnai, A. (2001): *Lépések egy gyakorlatorientált tanárképzés irányába.*

Új Pedagógiai Szemle, LI. Évf. 6. sz., 25–32.

Márai, S. (2006): *Sértődöttek – A bang.* Helikon Kiadó, Budapest

Neuß, P. (2003): *Humor von Kindern.* Television, 16 (1), 12–17.

Ossowski, E. (2004): www.uni-koblenz.de/~foellmer/ss04/humor/humor.pdf

Pap, J. (2006): *Puer ridens–Humor az iskolában.* Új Pedagógiai Szemle, LVI.évf. 5. sz., 25–34.

Rißland, B. (2002): *Humor und seine Bedeutung für den Lehrerberuf.*

Schreiner, J. (2003): *Humor bei Kindern und Jugendlichen.* VWB-Verlag für Wissenschaft und Bildung, Berlin.

Komoly tanári erény, a humor

Suplicz Sándor a Budapesti Műszaki Főiskola Tanárképző és Mérnökpedagógiai Központjának főiskolai docense. Közel húsz éve foglalkozik pszichológiával, a pedagógus személyiségéhez kapcsolódó kutatásaiban azt vizsgálja, mitől jó, mitől hatékony egy tanár. Ennek a többéves kutatási munkának az eredményeiről kérdeztem, valamint arról, hogy milyen szerepe van a humornak a tanár-diák kapcsolatban.

- Milyen a jó tanár a diákok szerint?

- A tanár személyiségével kapcsolatban számtalan elvárást megfogalmaztak már. Ezek jobbára elméleti elvárások voltak, és az derült ki belőlük, hogy egy olyan, szinte földöntúli embert keresünk, aki tele van jó tulajdonságokkal, emellett végtelenül jámbor, hatékony és strapabíró. Tehát egymást kiegészítő és egymásnak ellentmondó tulajdonságoknak a tömkelege jelenik meg. Ilyen ember nincs, ez egy idealizált külső kép, ami az elvárásainkból épült fel. A belső kép a tanár-diák kapcsolatban megnyilvánuló terület, amit a diák érzékel. Egy lehetséges bepillantás a tanárral kapcsolatos elvárásokba. Mi erre alapozva készítettünk kutatásokat több mint 10 éven keresztül. A diákok által adott válaszokban – a rangsor elején – a jó tanár kiemelkedően fontos jellemzői az érzelmi elfogadás, illetve a személyiség értékei voltak.

- Mit jelent a „személyiség értékei” kategória?

- Ez egy gyűjtőnév, amely alatt azok a tulajdonságaink értendők, amelyek akkor is jellemeznek bennünket, ha nem katedrán állunk. Kulturáltságunk, intellektusunk, nem szakmai tudásunk, morális elemek, azok az emberi kategóriák, amik miatt felnézünk valakire. Az érzelmi elfogadást talán kevésbé kell magyarázni. Fontos, hogy a tanár társának tekintse a diákot.

- Milyen tulajdonságok szerepeltek még a rangsorban?

- A harmadik helyen a pedagógiai erények kategóriája állt. Ez annyit jelent, hogy a tanár megfelelően kezeli a tanítás során felmerülő konfliktusokat, jól magyaráz, együtt gondolkodik a diákjaival, reálisan osztályoz. Ide sorolható minden elem, ami a tanítás technikájára vonatkozik. A negyedik helyre,

meglepetésünkre a humor került, megelőzve a szakmai tudást. A humor személyiségünk fontos jellemzője, közel annyira meghatározott, mint az, hogy melyik vércsoportba tartozunk.

- Ez azt is jelenti, hogy a humort nem lehet tanulni?

- A humor nem igazán tanulható. Ha valaki úgy érzi, hogy nem eléggé szórakoztató megpróbál viccet tanulni és azokat a jópofaság érdekében elmondani, ritkán arat sikert. Ez a konzervhumor. Ettől nem lesz kedvelt, mert a viccmesélés is személyiségfüggő. Van, aki poéngyilkos, megpróbál viccet mesélni, ennek azonban rettenetes következményei lesznek, mert nem a történetén nevetnek, hanem a mesélőn, ez legfeljebb szánakozó nevetés, amivel nem lehet tekintélyt szerezni. Viccet az meséljen, akinek ez jól áll. Nagyon jó, ha van a tanárnak humora, mert ez a személyiségnek egy kreatív dimenziója, de a diákok azt is elfogadták jó tanárnak, akinél ez nem volt jellemző. A rossz tanárokat sosem azért tartják rossznak, mert nincs humoruk. Ha rákérdezzünk, hogy a rossz tanárnak volt-e humora, akkor kiderül, hogy egy részük megpróbált humorizálni, de ez valójában gonoszkodó, ironizáló, bántóan gyilkos humor volt, nem pedig együttnevetés, mint a jó tanár esetében.

- Milyen személyiségjegyekkel rendelkeznek a humoros emberek?

- A gyors észjárás a humor alapfeltétele. Mély lényeglátás is van mögötte, amitől a többiek számára még össze nem illő dolgok között is pillanatok alatt kapcsolat jön létre, és ha ezt az összefüggést a megfelelő pillanatban másoknak is megmutatja, ez okozza azt a gyönyörűséget, ami kiváltja a nevetést. Meg kell jegyezni, hogy a humorát „eladni” tudó személyt a médiában és a közéletben gyakran túlértékeljük. Nem létező erényeket is hozzáképzünk.

- Van-e a humornak ösztönző hatása?

- Inkább kapcsolatteremtő szerepe van. A humor olyan, mint a gépnek az olaj. A közös nevetés a tanár-diák kapcsolatban képes arra, hogy a feszültségeket elsimítsa, így jobb kapcsolatok tudnak létrejönni. Ha a pedagógusnak van tekintélye, akkor annak egyik forrása lehet a humor. Ugyanígy működik a diákcsoportokban is. Az a diák kerül a középpontba, akinek jó a humora, és ennek nem kevés szellemi kvalitás van a hátterében.

- *Van jó és rossz humor?*

- Bizony van! Az iskolában különösen fontos, hogy a humoros megjegyzés ne okozzon sérülést az érintett személyeknek. Ne rajtuk, hanem a jelenségen nevesünk. Fontos, hogy a tanár tudjon akár saját számarásán is nevetni, mert ettől a pillanattól kezdve nem kell az ő látszólagos tekintélyét védeni, hanem szabad neki is hibázni. Ehhez nagyfokú önismeret kell. Akinek humora van, annak a valósághoz való viszonya is jó kell, hogy legyen, vagy legalább néhány valós elem legyen benne, amelyet a befogadó is ismer. A humor, mint személyiségjegy sajnos nem mindig jár együtt etikus magatartással, bár erre a hivatásos humoristák gyakran utalnak. Célkitűzésként persze nem rossz. Néhányan csak az önérvényesítés egy hatékony fegyverként használják ezt az adottságukat.

- *Szívesebben tanulnak a humoros tanártól a diákok?*

- Szívesebben vesznek részt az órán, de az otthoni tanulás tekintetében rossz hírem van. A humoros tanárnak nem feltétlen tanulják jobban a tantárgyát. Egy szórakoztató történet, ugyan emlékeztetessé teszi az órát, lebontja a tárggyal kapcsolatos idegenkedést, szorongást, megkönnyíti, de nem helyettesíti a tanulást. A tanuláshoz gondolati munka is kell, nem elég a tanár által generált élvezetes szellemi szörfözés. A diáknak saját belső rendszert kell felépíteni. Csak akkor számíthatunk jobb eredményekre a jó humorú tanár, ha a tananyaga és a követelményrendszere is kidolgozott. Ha a tanár viccesen kezdi az órát, vagy túl sokat humorizál, szét-esik a figyelem, elszabadulnak az asszociációk. Sok időbe és energiába telik a visszatérés az óra tárgyhoz.

- *Az igazi humor és a jópofaság között, ha jól látom, elég keskeny a határ.*

- Nem a jópofa ember, akit jó tanárként el tudok képzelni, hanem az, aki miközben komoly dolgokat csinál, rálátása van az egészre, megéli a pillanatot, de képes időnként kilépni belőle. Ez a pillanat ez a más látásmód eredményezhet humoros gondolatot. Itt az érett személyiség fontosságát emelném ki, akinek stabil értékrendje van, vállalja önmagát és tudja a dolgát és szereti a diákjait. Ha egy tanárnak az a célja, hogy a tananyag és a diák gondolatai között hidat verjen, nem önmagát tartja fontosnak, hanem a feladatát szolgálja. Akkor nem esik bele abba a hibába, hogy jópofizik. A jópofáskodó ember önmagát akarja kiemelni, ünneptetni.

A humor pedig arról szól, hogy az együttgondolkodás, a közös munka során észrevettünk valami érdekességet, vagy tévedtünk, beismerjük tévedésünket és ennek feszültségét a leleplezésből adódó nevetéssel oldjuk.

A fiatalabb korosztályt, el tudja kápráztatni a jópofa tanár, de ennek az értéke idősebbeknél egyre kétesebb lesz. Egyre inkább a tanár valós értékei, szeretete és teljesítménye lesznek azok a tényezők, amik humorral párosulva igazán eredményessé és kedvelté tehetik.

- *Hogyan tudják a kutatási eredményeket megjeleníteni a pedagógusképzésben?*

- Egyrészt, ezeket a kutatási eredményeket a tananyagba építve megismertetjük a hallgatókkal, másrészt pedig, hogy magunk is e szerint igyekszünk oktatni, újraértelmezzük szerepünket. Nem csak tananyag, hanem elvárjuk, hogy a szerepértelmezésükbe egyéni módon, érzelmekkel és értékekkel átszőve alkalmazzák is. A személyiség nehezen változtatható, akinek nincs túl sok humora, az használja azt a keveset és ne többet, mert sokkal hatékonyabb lesz, mintha erőlködve kétszer annyit próbálna kipróbálni magából. Elfogadjuk, sőt kedveljük a diákjaink humorát, amikor például órán, vagy gyakorló tanítás során valaki megenged magának egy humoros közbevetést. A hallgatóink által tartott órákat elemezve, ha a humor beleillik az órába és nem a diák kigúnyolása, akkor mi ezért megdicsérjük és megerősítjük, hogy helyesen tette.

- *A humornak napjaink túlpörgetett világában még nagyobb stresszoldó szerepe van.*

- Igen, stresszoldó, ezt a funkcióját a szakirodalom is hangsúlyozza. A humor nem csak a személyiségünk egyik díszje, hanem a lelki egészség része is. Az analitikus szerzők szerint egészséges ember az, aki tud szeretni, dolgozni, bízni, és nevetni. Ha a lelki egészség összetevői között kiemelt helyen van a humor, akkor ennek a faktornak nagyobb a jelentősége, mint azt a hétköznapi életben gondolnánk. A tanár státuszát a közbeszéd fontosnak tartja, de a mindennapok gyakorlatában egyre fogy a tekintélye. Évről évre általános ostromozásnak van kitéve hivatása. Leépítés, óraszámemelés, létbizonytalanság, fizikai fenyegetések. A hivatás társadalmi leértékelődése kontraszelekcióhoz vezetett. Ennek következményeit érzékeljük. Pedig a szerep – az adott életkorban elvárható mértékben – érett és szerepére felkészült személyt feltételez. Az érett személyiség a nehéz helyzetekben sem veszíti el humorát. A főiskolán nem tűzhetünk mást célul, mint a valóságot kezelni tudó, de tudásban és stílusjegyekben annál jobb ideákat képviselő tanárjelölteket képezünk. Hatékonyaságot és kellemet növelő értékes adomány a mértékkel használt humor. Könnyebbé teszi az iskolai munkát, ha tud nevetni és nevetetni a tanár.

(Suplicz Sándorral Pompör Zoltán beszélgetett.)

Szomorkás-bizakodó röpdolgozat pedagógia és humor viszonyáról

Kamarás István

Zsolnai Józsefnek és OJD-tagoknak

Innen-onnan-nézetem

A kettős jelző magyarázata a szerző kettős személyisége, habitusa, szerepe és kötelezettsége: egyfelől empirikus ember- és társadalomkutató, akinek egyik témája a humor, akiknek komolyan kell venni a tényeket, legyenek azok bármily szomorúak is; másfelől a különféle „halmazállapotokban” megjelenő rosszal szemben az Örömhír derűjével szemben néz, a reménytelen helyzetben reménykedő hívő-gondolkodó, amúgy pedig az *Ordo Jocularum Dei*¹ alapító tagja.

A humor, a komikum - mely ugyanúgy megtalálható bármilyen viccben, anekdotában, szórakoztató filmvígjátékban, művészi komédiában - nem zsigeri röhögés és vihogás (ezek sem az ördögtől valók), egyfelől mint pszichikus folyamat erőteljesen kognitív, filozófiai antropológiai és esztétikai megfogalmazásban szellemesség, másfelől pedig a kérdés első számú szakértőjének, Peter Bergernek² megfogalmazásával „kicsi transzcendencia”, Nyíri Tamás szavaival³ pedig a túlparti fények evilági fellobbanása, előleg az Odaáti örömből.

Kettős örökség

Az európai pedagógia hosszú ideig a társadalom vallási alrendszeréhez, azon belül is az egyházi intézményekhez kötődött. Nem kell csodálkozni, hogy az iskola komor és komoly hely volt, hiszen a „hivatalos” kereszténység másfél évezredig úgyszólván nem tudott mit kezdeni a nevetéssel, komikummal, humorral, és ha tudott, abban nem volt köszönet: a földi siralomvölgynek nem megfelelő, illetlen viselkedésnek tartotta. A „nem hivatalos” kereszténység szerencsére (szerintem a Szentléktől vezettetve) a szívből jövőt legitimálva időnként megnyitotta kaput a nevetés előtt: az újévi bolondok napján, farsang idején, a húsvétvasárnapi *risus paschalis* alkalmával, Szent Ferenc és még néhány „szent bolond” bohóckodásával. Aztán végre „fölülről” is megneveltették a híveket, elsőik között Erasmus és Luther, aztán lassan-lassan, óvatosan, megszűrve vagy visszavonva, megjelenik a derű a kegyes könyvekben, istentiszteleteken és az „istenes” iskolákban is. Előbb-utóbb a nádpalcás, körmösös, papírgaluskás, számárpados, zárkás, térdepeltetős, százszorleírandós iskolának is jellegzetes vonása lett a humorral, komikummal, nevetéssel átítatott diákkultúra, mely egyszerre része, alternatívája és lázadozó oppozíciója az akár egyházi, akár állami oktatásnak. Erre a humorra az igazán nagy pedagógusok - Don Bosco Jánostól Makarenkoig - mindig építettek, vagyis összeötvözték a komoly nevelést szívük-lelkük bölcsességével, derűjével.

Amilyen az ország...

Közhely, hogy az iskola a mindenkori (nem ritkán azonban a tegnapi, és csak nagyon ritkán a holnapi) társadalom lenyomata, márpedig mai magyar társadalmunk korántsem egységes társadalom, hanem egymás nyelvét alig értő szubkultúrák egymást átfedő és át nem fedő halmaza. Ez még nem is lenne akkora nagy baj, ha ezek a különböző hagyományú, életmódú, habitusú, értékrendű, ideológiájú, pártállású és világnézetű szubkultúrák egymást toleráló, egymásra kíváncsi, egymással szóba álló, egymás nyelvét tanulgató, a sokféleséget értéknek is tekintő magyar nyelvet (igaz különfélekeppen beszélő) egy hazán belüli multikulturális társulat lenne. Az a baj,

¹ Bővebben erről *Ipiapi atya*. Bp. 2000. Kairosz című könyvemből.

² Berger, Peter (1997) *Redeeming Laughter*. Berlin, New York, Walter de Gruyter.

³ Nyíri Tamás (1972) *Antropológiai vázlatok*. Bp. Szent István Társulat.

hogy ez a Magyarország nevű társadalmi-kulturális tarkaság, bizony, nem éppen egy kiengedett, „laza”, derűs, játékos, Örömhírben élő „társasjáték”; hanem egy ugyancsak ideges, depressziós, görcsös, széthúzó, bűnbakkereső, gyanakvó, acsarkodó, röhögő-vihogó társadalom, ahol a politikai ellenfelek lehazugozzák egymást, ahelyett, hogy elnevetnék magukat, kiröhögnék saját hülyeségüket, vagy netán együtt nevetnék egy-egy korsó sör mellett az éles viták szüneteiben. És ne feledjük, amilyennek az országot találtuk, erről bizony több vonatkozásban is egyházainkra is ráismerhettünk. Az iskolában a vihogás és röhögés - vigyázat: gyerekek, kamaszok között ennek több-kevesebb „jogosultsága” van - sok esetben elnyomja, olykor tartósan helyettesíti a szívből jövő nevetést, a jellemet faragó iróniát, a szellemes humort. A sok helyen remekül és szellemesen működő fordított napok, diák- király vagy diák-igazgató választást megelőző kampányok, diáklapok még inkább csak afféle oázisok a tansivatagban. Inkább csak pótlék és nem csúcspontja a folyamatosan derűs és szellemes iskolának.

A szívből jövő derű se nem „köttöszövet”, se nem aura iskoláink többségében. Erről rengeteg tény és tapasztalat áll rendelkezésemre, ezekből csak egyet említek. Negyedszázada gyűjtök adatokat arról, történt-e az iskolában valami jóízű balhé, bolondozás, poénkodás, hülyéskedés, baromkodás, netán jópofa hecc, beugratás, tréfa, szellemesség április elsején. Nos, mind az effélével megajándékozott iskolák, mind pedig az események (beleértve a legbárdolatlanabb hülyéskedést is) száma, sajnos, évről évre csökken, miként a csökkenő számú történetek minősége is csökken. És ebben tanár és diák (hozzáteszem: a szülők, a fenntartók és így tovább, ugyanis egy rendszer működéséről van szó!) egyformán felelősek. Tíz éve tanítok főállásban különböző egyetemeken. Voltak egyik-másik helyen ízlésesen is harsány többnapos mulatságok és tanszéki estek sok-sok marhaskodással és igényes komédiázással egyaránt, de rendre elmaradtak az április elsejék, a tanárok parodizálása, az órákat feldobó szellemes „benyögések”. Fontosnak tartom megemlíteni, hogy a különböző alternatív (egyszerűség kedvéért nem állami, nem egyházi) iskolákban és pedagógiai programokban (szűrőpróbaként említve az a Kincskereső iskolát, a Rogers-, Freinet és Zsolnai-programokat) ha nem is nagyságrenddel, de szignifikánsan nagyobb mértékben van jelen a derű, a humor, a szellemesség. Természetesen az igazi kivételek azok az iskolák és osztályok, amelyekben karizmatikus igazgatók és tanárok derűs aurája katalizálja (erősíti fel és alakítja, dúsítja föl szellemmel) az „alulról jövő” diák-derűt.

A humor pedagógiai papírokon

Milyen a hazai pedagógia emberképének komikus dimenziója „papíron”, vagyis a különböző pedagógiai alapidokumentumokban? Sokukban eléggé haloványan, közhelyesen, szárazan, szinte lecke- vagy kötelesszerűen kerül megemlítésre a humor és nevelés. *A tanítás mestersége* című könyvben örömmel olvashatjuk, hogy, hogy „*Ne féljünk a játékoságtól és a humortól. A túlságosan komor órai légkör elveszi a kedvet a tanulástól*”, majd, hogy „*Figyelemfenntartó eszköz a humor is. Érdekes a gondolatmenetbe néhány bombát elrejtteni*.”⁴ Ebben - az amúgy jó szándékú és nem cáfolható - szövegben nem robban a bomba, sőt nekem éppen egy fiatal (véletlenül éppen egyházi iskolában tanító) középiskolai hittanár ars poeticája jut eszembe, aki szerint: „*Kétféle tanár van: az őrmester, aki parancsba adja az anyagot, aztán bevasalja; valamint a jópofa, aki elszórakoztatja diákjait*.” Olvasatomban a frontális (diktatórikus) oktatás kétféle, engem egyaránt elrettentő változata. Számomra meggyőzőbb, amikor egy kifejtett emberképbe épül be a humor, mint Zsolnai József ÉKP (értékközvetítő és képességfejlesztő) pedagógiájában, amelyben mind az értékek, mind a képességek között sem díszítő jelzőként vagy sormintaként, hanem „szervesen” szerepel a humor. Az ÉKP-pedagógia értékválasztásnak alapjai közül a második helyen szerepel a játékkultúra és a humor, és az ÉKP-program számos dokumentumában bukkan fel hangsúlyos kontextusban: „*a tanterv maximálisan épít a tanulók kreativitására, a játék és a humor iránti érzékenységre*”; „*az emberi kapcsolatokra való fogékonyság feltételein a nyitottság, az empátia, a türelem, a derű, az őszinteség, a humor*”; „*a derű és a humor az oktató-nevelő munka legfőbb elemei között szerepelnek*”. Különösen fontosnak tartom, hogy a humor rendre együtt szerepel a derűvel, mely „megemeli” gazdagítja jelentését (miképpen természetesen a játék, a nyitottság és a kreativitás is). Felbukkan a humor az ÉKP „finomstruktúrájában”,

⁴ Knausz Imre (2001) *A tanítás mestersége*. Bp. Iskolafejlesztési Alapítvány.

a képességfejlesztés „mikrokozmoszában” is, amikor ilyen - számomra igen meggyőző - sorokat olvashatunk: „ismerje föl a kommunikációs zavarok által esetlegesen jelentkező humort”⁵. Itt, kérem, nem csak papolnak a humorról, hanem komolyan veszik, és csinálják is.

Keresztény iskolák

Milyen súllyal kontextusban szerepel a humor a keresztény pedagógiai programok és iskolák dokumentumaiban? A Google-keresőrendszerben⁶ például a „református iskola” 8580 találatot jelentkezik, ám ha hozzákapcsoljuk a humort, akkor már csak 91 találatot kapunk, ami 0,011 százalékot jelent. Ugyanez az arány a katolikus iskolák esetében 0,025; 0,014 a zsidó, 0,014 az alternatív, 0,009 az evangélikus iskolák esetében. A zsidó és az alternatív „mezőben” rögzíthető viszonylag magas találatszámot könnyen lehet magyarázni, egyrészt a zsidóság és a humor szerves kulturális egységével, másfelől az alternatív iskolák átlagosnál nagyobb nyitottságával és szabadságával. A katolikus „győzelem” valamelyest magyarázható Greeley tézisével, mely szerint a képekben, érzelmekben gazdagabb képzeletvilág következménye a katolikusok komikum iránti nagyobb fokú érzékenysége. Élve a gyanúperrel, hogy a „humor” sokféle pedagógiai dokumentumban inkább elvont, filozófiai fogalom, mint a pedagógia gyakorlatra, az iskolai életre és ethoszra utaló jelzés, ezért a megfelelő iskolatípusokat a nevetéssel, majd a derűvel kapcsoltam össze. Ez esetben egyfelől már jóval kevesebb találatot rögzíthettem, másfelől már nem találtam számottevő különbségeket.⁷

A katolikus kerettantervben ezek a kulcsmondatok: „A humor személyiség- és közösségépítő szerepének megértése”⁸; „A humor kiemelt szerepének értékelése a mindennapokban”; a református kerettantervekben pedig ezek: „A humor, a nyelvi játék szerepének megfigyelése különféle társadalmi, kommunikációs helyzetekben”; „A tárgy segíti a személyiségjegyek fejlesztését: a társas kapcsolatokban szükséges normák, készségek kialakítását, az ember és környezete viszonyának reális érzékelését, a nyitottság, a bátorság és a humorérzék emberi értékékként való kezelését”⁹. A nemzeti alaptantervhez képest nem érezhető szignifikáns különbség. Legalább annyira jellemző az egyházi iskolákra ebben a tekintetben az erős szórádás. Erősen különböző hangsúllyal jelenik meg a humor, a nevetés és a derű az egyes iskolák életében. Két átlagosnál ritkább példa: „Jókedvű iskolát szeretnénk létrehozni, mely a személyiség-fejlesztésben felhasználja a humor mentálhigiéniai jó hatását”¹⁰; „Mivel a pedagógus iskolai tevékenység rendszerint problémamegoldást végez, az ehhez szükséges megfelelő iskolai légkör megteremtésénél segítségére lehet a humor is, mely nem tévesztendő össze az életre szóló lelki sérülést is eredményezhető gúnyolódással”¹¹.

Örömhír

Egyszerű lenne azt tanácsolni, hogy ha a keresztény pedagógiai alap-alapdokumentumának címe éppen az Örömhír, akkor elegendő ezt komolyan venni, és máris nagy előnyre tehetünk szert a derű, humor, a komikum, a nevetés terén másfajta pedagógiákkal, iskolákkal szemben. Csakhogy az a bökkenő, hogy igazán komolyan venni sem igazán könnyű. Másfelől, a humort és a nevetést nem lehet mesterséges eszközökkel „felpörgetni”. Azt, osztályt meg lehet éppen - kényszerrel, vagyis tisztességtelen eszközökkel - röhögtetni, de az osztály magától, vagyis szívből akkor röhög, ha habitusa, „ihlete” van rá. Lehet próbálkozni ilyen-olyan - tisztességes - pedagógiai

⁵ Heffner Anna (1997) *Az ÉKP részletes tanterve és pedagógiai programcsomagja*. In: Iskolakultúra, 2. sz., Zsolnai József (1986) *Egy gyakorlatközelí pedagógia*. OKI, Budapest, Zsolnai József (1997) *ÉKP tanterv*. Bp, OKI., Zsolnai József: *A tanulás tervezése a nyelvi, irodalmi és kommunikációs programban*. Bp. 1991.

⁶ Mint az empirikus kutatás módszertanát rigorózus pontossággal követő szociológus egyfelől óvakodom pusztán ilyen adatokból komolyabb következtetéseket levonni, másfelől az ilyeneket is figyelembe veendőnek tekintem.

⁷ A nevetés esetében: református, zsidó, alternatív 0.005, katolikus 0.003, evangélikus 0.002, a derű esetében: református 0.004, többiek: 0.003.

⁸ *Katolikus Pedagógiai, Szervezési és Továbbképző Intézet Tanterve* 2003. Bp. KPSzTI

⁹ *A Magyar Református Egyház Általános Iskolai Kerettantere* (2005) Szerk: Beregi Györgyné. Bp.

¹⁰ Uzsaly Rita (1994) Kolping és „kulcs” pedagógiája. In: *Keresztény Pedagógiai Nyári Egyetem*. Szerk.: Várnagy Elemér, Pécs, 1994, JPTE.

¹¹ A Szentendrei Református Gimnázium Programja

fogásokkal, így például a gimnáziumi tananyagba szervesen be lehet építeni a magas színvonalú humort akár Rejtő Piszkos Fredjének, akár Bibó Uchroniájának formájában, de igazi megoldás: a rendszeren, a kontextuson kell változtatni. Erre pedig még a „nagy rendszer” számottevő változása nélkül is van esély, ha megfelelőképpen alakul az iskola ethosza és emberképe. Nem elég erre rávágni, hogy a keresztény iskola természetesen a keresztény emberkép jegyében működik. Először is eléggé sokféle keresztény emberkép található a keresztény iskolában (ráadásul jó néhány helyen inkább csak papíron), másodszor is a „jó minőségű” keresztény emberkép is ötvöződhet, ósdi vagy gyengus pedagógiával.

Amikor Pompor Zoltán „megrendelte” ezt az írást, imígyen tette: „szeretnék kérni tőled egy rövid írást a humorral és a pedagógiával kapcsolatban, esetleg Ipiapi és az OJD kapcsán: humor a szolgálatban témában.” Igen, az oktatás-nevelés-tanulásegítés szolgálat, ám ez - normális esetben - egy derűs, humoros és szellemes társasjáték keretében kellene, történjék. Ami pedig könyvemet, *Ipiapi atyát*¹² illeti, nem szándékozom leendő olvasói játékát elrontani poénjai lelövöldözésével. Előlegbe csak ennyit: az óceániai szigetről hazánkba hazatérő istenbohóca-rendbeli szerzetes jelszava „*Letargia? Liturgia!*”, csak hogy az ő kedvenc szertartása a liturgikus cirkusz. Akinek füle van, halljon belőle!

HUMORZSÁK

Tanfelügyelő érkezik az alsókukutyini iskolába. Felüti az osztálykönyvet és látja, hogy az osztály legjobb tanulója Kovács Pistike.

- Na, Pistike, mondd meg nekem, ki törte el Lehel kürtjét?

Pistike sírva fakad.

- Tanfelügyelő bácsi kérem, nem én törtem el Lehel Kürtjét.

A tanár oda sítja a tanfelügyelőnek:

- Kérem, én ismerem a gyereket, ismerem a szüleit, ha a gyerek azt mondja, hogy nem ő törte el azt a bizonyos kürtöt, akkor biztos, nem ő törte el.

A tanfelügyelő fel van háborodva, felrohan az iskolaigazgatóhoz, elmondja mi történt. Az iskolaigazgató is azt mondja.

- Kérem, én ismerem a gyereket, ismerem a gyerek szüleit, ismerem a tanárt – egy kiváló pedagógus, ha azt mondják, hogy nem Pistike törte el azt a vacak kürtöt, akkor biztos, hogy nem ő törte el.

A tanfelügyelő még jobban felháborodik. Az első vonattal felutazik a minisztériumba. Az államtitkárral beszél és elmondja neki mi történt Alsókukutyinban. Azt mondja az államtitkár:

- Mit vacakolnak azzal a Lehel kürttel, itt van 10.000 Ft csináltassák meg.

A tanfelügyelő most már teljesen kikészült. Másnap beront a miniszterhez. Elmondja töviről-hegyire, mi történt. Mire a miniszter azt mondja:

- Tanfelügyelő úr, én ismerem az államtitkár urat. Ha ő magának adott 10 000 Ft-ot, akkor én biztos vagyok benne, hogy ő törte el azt a Lehel kürtöt.

Szovjet iskola a hatvanas években. A tanító néni behoz egy kitömött nyulat az osztályba:

- Na, gyerekek, mi ez?

Ivánka: - Ló.

- Nem, Ivánka, nem ló.

Szerjozska: - Gepárd.

- Nem, Szerjozska, nem gepárd. Gondolkozzatok, gyerekek, egy kicsit! Egész fél évben róla tanultunk.

Aljoska: - Csak nem maga személyesen Vlagyimir Iljics?

A falu papja saját kezűleg javíthatja a templom padjait. Egy kisfiú leül vele szemben, és szólanul figyel.

- Fiam, szeretnél velem beszélni? – kérdi a pap.

- Nem, csak várok.

- Mire vársz?

- Szeretném megtudni, mit mond egy pap, amikor a kalapáccsal az ujjára csap...

¹² Ld 1. sz. jegyzet.

Morgolódó Márta

A mese, a kép és a játék nyelve otthon és a hittanórán

Mesélő Biblia és Játéktár

A mikor az ember sejtjeivel együtt hét évenként a kommunikáció alapfeltételei is kicserélődnek, ne csodálkozzunk azon, hogy a keresztyén hitoktatás szüntelen lépeshátrányban van. Főleg, ha nem tudja elfogadni a változás tényét, követelményeit. Csak azért, mert a katechézis örök értékeket közvetít, nem jelenti azt, hogy valamiféle örök, változatlan nyelven teszi. Nem az értékek tartalma, főleg nem a formája örök, hanem a forrása az: Isten szeretete. De hogy mit jelent számunkra, emberek számára szeretni, az koronként és kultúránként módosul, nem beszélve a hogyanról, a szeretet kifejezéséről, a szeretetnyelvről magáról.

A rohamosan változó kommunikációs kultúrában nemcsak a nyelv, hanem a szeretetnyelv is változik. Pedig szándékában „örök”: megérteni és megismerni, el- és befogadni a másikat. Ha a gyerekek szeretetnyelvére akarunk hangolódni, akkor sem tehetünk mást, mint megtanulunk gyermekül, vagyis sokkal inkább a mozgulatok, a játék, a kép és a képzelet nyelvén megszólalni, mint az elvont fogalmakén. Ráadásul pörgősen, akciódúsan, különben szétkapcsolnak, idő előtt.

Bob Hartman, aki eredetileg a pittsburghi Gyermek Múzeumban tartott bibliai foglalkozásokat, maga is megdöbbsent azon, hogy egy-egy jól elmondott történet milyen erőteljesen hat a gyerekekre. „Semmi más nem képes ennyire rabul ejteni, gyönyörködtetni és szórakoztatni egyszerre” – vallja. Mi lehet ennek a titka? Maga a történet önmagában kevés. Még ha saját szavaival mondja el valaki, akkor is. Ám a *Mesélő Biblia* nyelve egészen közel viszi hallgatóihoz a történetet, ismétlései, mondókái, számolói, sziporkázó nyelvi játéka, mesei fordulatai bevonják a gyerekeket a történet világába. És alighanem ez a bevonódás, a részvétel a fontos, amikor a befogadó öntudatlanul is azonosul, virtuálisan maga is szereplőjévé vagy legalábbis részesévé válik a történetnek. Így működnek a mesék is, saját világot teremtve. Miért ne működhetne hát éppen a Biblia ezzel a világteremtő erővel?

Még egy titka lehet a *Mesélő Biblia* nyelvének: a szerző pozíciója, nem lehajol a gyerekekhez, nem leereszkedően beszél velük. Hiszen a gyerek, bármilyen kicsi is,

többsnyire azt mondja, hogy én már nagy vagyok. Ami nem a méretet jelenti, hanem azt, hogy én már egy önálló lény vagyok, ugyanúgy, mint te, apa. Akkor beszélj velem rendesen. Beszélj velem egy az egyben. Bob Hartman ismeri ezt a kívánságot, hiszen maga is édes-apa, sőt nagypapa, s partnerévé, mesélő és játszótársává tud válni a gyerekeknek.

Ezt teszi Kállai Nagy Krisztina is, a *Mesélő Biblia* grafikusa a képeivel. Gyermeki szemmel és szívvel alkot, s ezt a gyerekek is érzik, rögtön ráhangolódnak képi világára. Nem kérik számon rajta a gravitációt, perspektívát és anatómiát. Nem zavarja őket, ha valaki felülről „lóg be” a képbe, mint egy angyal, vagy hogy az emberek – a felnőttek is – olyan sete-suták, csetlő-botlóak, sokszor esetlenek, mint amilyenek valójában mindnyájan vagyunk. És ez nem baj. Mert kibújva a tökéletesség, a perfekció látszatából, sokkal inkább lehetünk egyszerűen csak lények, mint ahogy a gyerekek azok. Lények találkoznak, lények beszélgetnek a *Mesélő Biblia* lapjain egymással. Ezért lehetséges az, hogy a többi élőlény, az állatok is egyenrangúak ebben a képi világban. És boldogok. Őriznek valamit Isten teremtő szándékából.

Bob Hartman *Mesélő Bibliája* tartalmaz egy Ötlet-tárat is, sok apró, egyszerű játékötlelettel, amivel a mesélés interaktívvá tehető. Mert „a mesélés sohasem egyirányú kommunikáció. Mesterszinten beszélgetéssé alakul, a mesélő és a hallgató közötti esemény.” Ám ezt az eseményt, találkozást, nem feltétlenül a meséhez kívülről kapcsolt játékelemek idézik elő, hanem a mese nyelvazete, a maga ötletgazdagságával. Számunkra legalábbis, akik a műfordítás feladatát kaptuk a Harmat Kiadótól – Miklya Zsolt és felesége, Miklya Luzsányi Mónika –, a bibliai mesék nyelve olyan inspiratíván hatott, hogy már fordítás közben sok-sok további játékötleletet generált. Ezeket lejegyezve, összegyűjtve született meg egy játékgyűjtemény terve, melyet a Harmat Kiadó felvállalt, s amelynek *Játéktár* lett a neve.

Játéktár a Mesélő Bibliához – a cím azt sejteti, hogy ez valamiféle kísérő vagy segédanyag, kézikönyvféle a *Mesélő Biblia* történeteire. Az is lehet, de azért nincs közöttük ennyire szoros szimbiózis. Mert egyrészt a *Mesélő Biblia* a *Játéktár* nélkül is „működik”, másrészt a *Játéktár* több

száz játéka bármelyik gyermekbibliával, vagy magával a *Bibliával* együtt is alkalmazható. Történetmesélés előtt, után vagy közben, hittanórán, gyermekfoglalkozáson, vagy otthon, az esti mesélés idején, vagy egy kiránduláson, többféle helyzetben is megállhatja a helyét egy-egy jó játékkötlet. A játékok többsége rövid, könnyen levezethető, különösebb eszközt nem igényel, inkább csak játékkedvet. Nyelvi játékok, mondókák, szerep- és mozgásos játékok mellett többek közt számolós, ritmus- vagy kézműves játékok is szerepelnek a könyvben.

A *Játéktár* tehát az ötletadásban próbál segíteni a felnőtteknek, legyenek akár szülők, akár pedagógusok. A játékokat főleg óvodás és általános iskolás gyerekek számára találtuk ki, a legkisebbektől tíz-tizenkét éves korig. De a játékok egy része idősebbek számára is élvezhető, sőt akkor működik igazán, ha a felnőtt is részt vesz benne. Aki a játéknyelvet elsajátítja, az előtt világok nyílnak meg, melyeket bejárhat a gyermekekkel együtt. S miért ne nyílnak meg ily módon éppen a *Biblia* világa?

Két nővér meséje és játécai

A *Játéktár* nem tartalmaz kidolgozott foglalkozásvázlatokat. A pedagógusnak tehát magának kell a játékok segítségével felépítenie a foglalkozást, ám a könyv ötletei alapján ezt könnyebben megteheti, s néha elég

egy-egy énekkel, imádsággal, aranymondással kiegészítenie a játékokat, hogy összeálljon az óra.

Példaként egyetlen történet játékkötletei közül mutatok be néhányat, kibővítvé további játékkötletekkel. Szempontom most az, hogy egy klasszikus felépítésű hittanóra szervezési egységeibe hogyan illeszthetők be a különböző játékos tevékenységek. Éppen ezért már itt, ebben a példatárban is jelentősen bővült, változott az anyag. Ami arra is példa, mennyire kreatívan kezelhető, s inkább a játéknyelv, játéklógika megértéséről, rugalmas alkalmazásáról, mint kész játékok pontos átvételéről van szó. De vigyázat, még ez sem foglalkozásvázlat! Csak rámutat a játékok felhasználási lehetőségeire egy-egy tanórai egységen belül. És persze a játék sem old meg mindent. Ez is csak egy eszköz a pedagógus kezében, amivel lehet jól és rosszul is élni. Remélhetőleg ez a példatár, és maga a *Játéktár* is segítséget nyújt a helyes alkalmazásban.

Ami feldolgozásra kerül: A két nővér – Márta és Mária története. (Rövidítések: Mesélő Biblia: MB, Játéktár: JT)

Ráhangolás

Nyelvi játék

Ma M(árta)-nap van, M-mel fogunk neveket gyűjteni, ráadásul csak női neveket. Kapcsolatok mindegyik névhez m-mel kezdődő cselekvéseket is. Pl.: Móni mos, Mari mosogat, Muci magyaráz, Márta magol, Mariann megsértődik stb.

A feladat könnyűnek tűnik az elején, de ahogy fogynak a nevek, egyre nehezebb lesz.

Percepció, tájékozódó játék

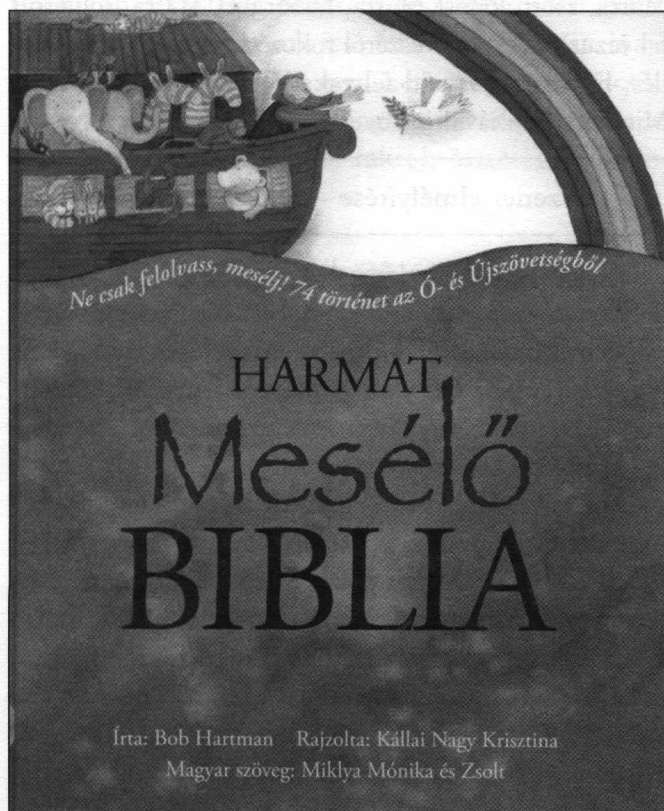
Olyan tárgyakat helyezel el a teremben, jól látható helyen, amelyek nem szoktak ott lenni. Ki fedezi fel őket? (pl. seprű, konyharuha, gyúródeszka, súrolókefe, kisvájling stb.)

Aki felfedez valamit, először rámutat. Ha talált, bólintással jelzed, s ő odamehet érte. Végül megbeszélitek, mire valók ezek a tárgyak.

Gondolkodtató és mimes játék – mondat és cselekvéslánc (a: JT 49/II.a)

a) Nemsokára vendég érkezik. Először ki kell takarítani a lakást. Mit csinálsz?

Szóláncszerűen gyűjtsétek össze, mit hogyan kell kitakarítani. Mindenki egy cselekvést mond. Pl.: felmosom a padlót, felsöprök, megtisztítom az ablakot, kimosom a függönyöket, letörlöm a port stb.

Mit csinálsz még? Gyűjtsetek további cselekvéseket.

b) Ugyanezt mutathatják a gyerekek szavak nélkül, mimes mozgással is. Pl. valaki port töröl, aztán megérinti az egyik társát, aki folytatja más cselekvéssel, pl. felmos. Pergő, gyors váltások teszik élvezetessé a játékot. Az utolsó cselekvést mindenki megismételheti – pl. tésztát dagaszt.

Kreatív történetmondás

Gyermekek közeli nézőpont illetve pozíció: azonosulás a morgoló Mártával szerepével

Nyelvi alkalmazkodás a gyerekekhez: akciószerű, rövid mondatok, párbeszédes feldolgozás

Meseszerű elemek: háromszor szólal meg Márta, miközben egyre fokozódik a mérge – az igazságtalan, egyenlőtlen helyzet kiélezése – Jézus az igazságtevő szerepében (lásd Mátyás királyos mesék)

A két nővér (MB 106. o.) – Lukács 10,38–42

- Ez nem igazság! – morgott Márta. – Egyáltalán nem igazság. Feltakarítottam a házat a legkisebb zugig. Véresre dörzsöltem az ujjam, míg súroltam a padlót. És mit csinált addig Mária? A hugicám. Semmit. Egyszerűen semmit. Csak ült. Ült, és hallgatta Jézust.

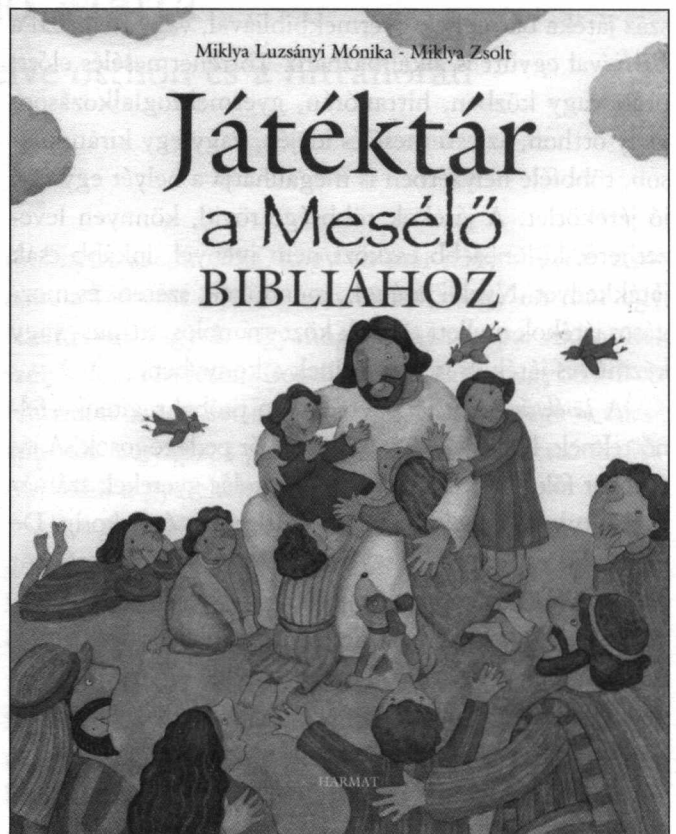
- Nem jól van ez így! – zsörtölődött Márta. – Nagyön nem. Én megpucoltam a csirkét. Megsütöttem a kenyeret. Izzadtam órákon át a forró tűzhely mellett. És addig Mária mit csinált? Semmit. Egyszerűen semmit. Csak ült. Ült, és hallgatta Jézust.

- Ez nem mehet így tovább! – háborgott Márta. – Semmiképpen sem mehet. Feltörölgettem. Elmosogattam. Rendet raktam. És elegendem van! Mária meg közben mit csinált? Semmit. Egyszerűen semmit. Csak ült. Ült, és hallgatta Jézust.

- Márta – sóhajtott fel Jézus –, Márta, állj már meg egy kicsit! Úgy örülök, hogy meghívtatok magatokhoz. Hogy szívesen láttok. Ragyog a ház. Finom a vacsora. Rendben megy minden. De mondd, miért haragszol Máriára? Hidd el, ő jól választott. Mert fontos a főzés, a mosogatás. Helyénvaló a rend. De érdemes néha félretenni a keféket és a törölröngyöt. Megállni egy kicsit. Leülni közénk. Hallgatni, amit mondok, és beszélgetni velem.

Nyelvi játék (MB 160. o.)

Visszhang: A csoport játssza Mártát, és ismételve a zsörtölődéseinek első mondatát. (Ez nem igazság! Nem jól van ez így! Elég!)

Játéktár a Mesélő Bibliához

Emóciós játék – hangadással

A narrátori közbeékelte mondatok után (morgott Márta, zsörtölődött Márta, háborgott Márta, sóhajtott fel Jézus) a csoport részéről fokozódó morgás, zsörtölődés, háborgás – majd felszakadó sóhaj – végül csend. Mindez mimikával is követhető.

Üzenet elmélyítése – témafeldolgozás

Nyelvi, gondolkodtató és mimes játék (JT 49/I)

Gyűjtsetek össze egy egyre bővülő mondatban, mi mindent csinálhatott Márta azon a dolgozónapon. De vigyázat: minden új dolog csak 'm' hanggal kezdődhet! Pl.:

Márta mosott.

Mártá mosott és mosogatott.

Márta mosott, mosogatott és malmot hajtott.

Márta mosott, mosogatott, malmot hajtott és mérte a lisztet... / és metéltet főzött... / és mandulát tört... / és marhahúst süttött... / és mandarin levét facsarta pohárba.

A m-kezdőhangot mindig megnyomhatjátok egy kicsit: így lesz az egyre mániásabb, mérgeesebb, monotonabb munkavégzés kifejezője. A cselekvéseket pedig el is játszhatjátok közben.

Nyelvi, dramatikus játék (a-b: JT 49/IV)

a) *Már megint takarítok.*

Már megint mosogatok.

Már megint törölgetek / porszívózok / vásárolok stb.

Folytassátok, ameddig bírjátok – a gyerekek találjanak ki új meg új morognivalót. Ugye milyen sokáig megy? Van, aki sohasem hagyja abba.

b) A morgolódásokat mondhatjátok különböző stílusban:

- az orrotok alá motyogva,
- valakinek a háta mögött,
- nyíltan, szemtől szemben,
- sértve, beleágva a másik arcába.

Mondhatjátok kórusban, fokozódó hangerővel. Ahogy erősödik a hang, úgy gyűlik bennetek az indulat is.

c) Gyűjtsetek további morgolódó kifejezéseket és stílusokat. Pl.: „Nem igazság...”, „Nem jól van ez így...”, „Elegem van ebből...”, „Mért pont én...”

Kifejező „stílus”: eltérő hangszín, hangsúly, beszéd mód különböző szituációkban.

Nyelvi, gondolkodtató játék (JT 49/IIb)

Vendég érkezik. Mi lesz az ünnepi menü? A gyerekek néhány csoportban gyűjtsenek minél több (és finomabb) levesfélét, húsételt, tésztafélét, desszertet, italt. Minden csoport olvassa fel a saját étlapját, majd közösen állítsatok össze egy(-két) menüsört. Kicsikkel ezt úgy is végezheted, hogy mindenki megnevezi a kedvenc ételét, és abból raktok össze egy többfogatós ünnepi ebédet.

Mímes, mozgásos játék (JT 49/IIc -III)

a) Meg is kell teríteni. Lehet csak mozgásokkal, de ha van rá lehetőség, vigyél be többféle terítéket (tányérokat, poharakat, evőeszközöket, szalvétát). Válassz ki néhány pincért, akik megterítenek, mint az étteremben. Ha valamit rossz helyre tettek, jöhet egy főpincér, aki kijavítja.

b) Nagy a sürgés-forgás, pakolás, takarítás a csoportban: Van, aki rendet rak a polcokon, van, aki port töröl, felseper, felsúrol, felmos. Utána uzsonnakészítés következik. Van, aki kenyeret ken, szendvicset készít, van, aki terít, van, aki vizet hoz, és vizet tölt stb. Mindezt játszhatjátok pantomimmal, de lehet ténylegesen is.

Adott jelre mindenki abbahagyja, amit csinál, leteszi az eszközt a kezéből, és leül: rád figyel.

Üzenet elmélyítése – alkalmazás:

Nyelvi, kommunikációs játék (JT 49/V)

A gyerekek üljenek körül, és te mesélj nekik. Kereshetsz egy történetet az életedből. Amikor nagyon sokat kellett dolgoznod, s úgy érezted, mégsem jutsz előbbre, elborít a sok munka. Aztán egyszer csak megoldódott minden. Vagy meséld el, mit segítettél legszívesebben a szüleidnek gyermekkorodban. Pl. az első palacsintasütést. Mesélj izgalmasan, hogy önkéntelenül is rád figyeljenek. Ha neked fontos, nekik is fontos lesz, amiről beszélsz. Aztán vond be őket beszélgetésbe is. Közben átélhetitek, milyen jó lehet egymásra figyelni, beszélgetni, nevetni együtt.

Dráma – angyal-ördög játék

Válasszatok ki olyan hétköznapi szituációkat, amikor a gyerekeknek Mártaként vagy Máriaként kell viselkedniük. Ilyen szituáció lehet például:

- Moziba hívnak a haverjaid, de neked hittan órára kellene menned

- Hamarabb érkezik a vendég, de te még nem készültél fel teljesen a fogadására: elkészítetted még a pudingot, vagy leülsz vele beszélgetni?

A főszereplő mellé válassz ki két mellékszereplőt, akik a belső hangjait fogják megleveníteni (ördög, angyal): hol az ördög súg neki valami csábítót, hol az angyal próbálja a jó felé vezetni. A főszereplő a hangok hatására cselekedjék (csak pantomimes mozgással), lehet azok ellenében is.

Gondolkodtató, mimes játék – tulajdonságpantomim

Tulajdonsággyűjtés közösen vagy egyénileg: Cetlikre írtatok Márta és Mária egy-egy tulajdonságát. A cetlik közül húzva valakinek el kell játszani egy tulajdonságot, csak pantomimes mozgással. A többieknek ki kell találni, kihez tartozik, és mi az a tulajdonság.

Aranymondás tanítása

„Ez az én szeretett fiam, reá hallgassatok!” (Márk 9,7)

Hangszín- és hangerőjáték

Többször megismétlitek a mondatot egymás után: hangos parancs először, aztán csitul, halkul és szelídiül a hang, végül némán, csak magában mondja ki mindenki.

Emóciós-, mimes játék

Mondjátok kérlelve, parancsolva, haragosan, lemondóan, fájdalmasan, örömmel stb.

„Mária a jó részt választotta, amelyet nem vehetnek el tőle.” (Lukács 10,42)

Felelgető játék

Két csoportra osztod a gyerekeket. Az aranymondás egyik felét a Mária-csoport, másik felét a Márta-csoport mondja, majd fordítva. Lehet folyamatosan ismételve többször is, aki téveszt, az a vesztes – gyorsítva egyre nehezebb.

Szerepjáték

Az aranymondás két felét, mint párbeszédet kell elmondani a gyerekeknek (akár többször is megismételhetik). Páronként más-más helyzetbe képzelhetik magukat. Pl.:

- suttogva mondják tovább, mint titkot,
- pletykáló szomszédasszonyok beszélgetnek,
- szigorú papok tanácskoznak, akiknek nem tetszik a dolog,
- a tanítványok megbeszélik a dolgot maguk között stb.

Ének

„Ne aggodalmaskodjál” (Jertek, énekeljünk 171.)

Hangjáték

Fakanalakkal, evőeszközökkel zajt csaptok. Lehet a zaj előbb szabályos, ritmikus, aztán egyre kapkodóbb, zűrzavarosabb – végül egy jelre, pl. ujjadat a szádhoz teszed, mindenki elcsendesedik. Halkan elkezditek a dalt – később lehet bátrabban énekelni, rendezett ritmuskísérettel.

„Szívem csendben” (Jertek, énekeljünk 185.)

Nyelvi játék

Két szövegváltozat:

- Márta-változat: „Szívem csendben az Úrra figyel, ki segít”
- Mária-változat: „Szívem csendben az Úrra figyel, ki tanít”

Hangerőjáték

Énekeljétek a dalt egyre halkulva, végül csak szájmozgással.

Kánon

Lesz egy Márta-szólam és egy Mária-szólam. De ki legyen az első? Aki a jó részt választotta.

„Hinni taníts, Uram” (Református énekeskönyv 479.)

Felelgető éneklés

Két csoport soronként, majd versszakonként felelgetve énekel. Márta- és Mária-sorok, -versszakok felelgetnek egymásra.

Imádság

Képzelet- és szerepjáték

Kreatív szövegalkotás szóban vagy írásban:

a) Tárgyak imája: seprű, tészta, dagasztóteknő, korsó stb. fohászkodik. – A tárgyak perspektívájából megmutatni a Mártához való viszonyt: hagyja már őket nyugton egy kicsit.

b) Az aggódó, nyugtalan (Márta-)szív imája. Lehet csendes belső ima is.

c) A jó részt választó (Mária-)szív imája.

Te is válaszd a jó részt. Mit jelent ez neked? Mondd el Istennek – csendes belső ima.

Összefoglalás

Gondolkodtató, nyelvi játék (b: JT 49/VI)

a) Sok-kevés-egy:

- „sok mindenért aggódsz”: mindenki mond egy dolgot, amiért Márta aggódhatott;
- „kevésre van szükség”: néhányan mondanak egy dolgot, amire Máriának volt szüksége;
- „valójában csak egyre”: Kire? Kimondjuk együtt Isten/Jézus nevét.

b) Kiküldesz egyet a gyerekek közül. Megállapodtok abban, kire gondoltok a történet szereplői közül (Mária, Márta, Jézus vagy a tanítványok). Behívod a kint várakozót, aki különböző, a választott személy hétköznapi életére vonatkozó kérdéseket tesz fel a többieknek. A válaszokból kell kitalálnia, kire gondoltatok. Pl. Márta esetében:

Hova küldenéd? – A konyhába.

Mit adnál a kezébe? – Fakanalat. Stb.

Nyelvi, kommunikációs és szerepjáték

„Válassza Ön is a jó részt!” – kreatív szövegalkotás szóban vagy írásban a történet alapján. (Otthoni feladatnak is alkalmas.) Valaki, aki szem- vagy fültanúja volt a történetnek, vagy ilyen emberrel beszélt, példának hozza a történetet: pl. a BTV riportere, az Új Betánia újságírója, a Betáninfo reklámszövegírója, egy Márta-menedzser, egy Mária-rajongó, a tanítványok szóvivője, a betániai rabbi, egy zsoltárszerző lévita a fővárosból stb.

A képeskönyv az anyanyelvi nevelés szolgálatában

Feketéné Mikonya Hajnalka

A z újszülött kisbabák tekintete már szinte kommunikatív, érdeklődő, világra csodálkozó. Keresi a fogadó figyelmet, ráhangolódva kész a tanulásra, melynek alapja az utánzás.

Megvannak-e ennek optimális feltételei?

Milyen hangokat észlel?

Hall-e kellő intenzitású beszédhangot, amit elkülöníthet az elektronikus zajoktól?

Érzékeli-e édesanyja felé forduló, őt tapasztaló jelenlétét elegendő ideig? Családjának többi tagja: édesapja, testvérei, nagyszülei bővíti-e az utánzás palettáját?

Léteznek-e valódi, háttérzajmentes beszélgetések?

Tudják-e szülei, mennyire vágyik a hozzá intézett figyelemre, a közösen átélt élmények szavakba öntésére, a napot lezáró, megnyugtató, beszélős mesékre, amiket nem pótol a szobájába telepített „elektronikus pásztor” ingergazdag, feldolgozhatatlan minőségű és mennyiségű jelrendszere?

És amikor, csak az emberre jellemző, csodálatos, az életben többé meg nem ismételtető, szinte felfoghatatlan módon megjelennek első közlései, szómondatai, meghalljuk-e, biztatjuk-e?

Lehajolva hozzá, felemelkedünk-e vele együtt, újra átélve a gyermeki örömet a dajkarímek, mondókák, gyermekversek tiszta forrásból, anyanyelvünk dallamából merítő közvetítése által?

Kihasználjuk-e a számára biztonságot, számunkra örömet adó mozgásos játékok adta lehetőségeket?

A kérdések mindannyiunk számára ismerősek, sajnos a válaszok is. Az idő az, ami hiányzik, amiből sohasincs elég, minden előbbre valónak tetszik az családi kommunikációnál.

És mikor a gyermek közösségbe kerül, már mi, pedagógusok is felelősek leszünk. Fontos, hogy minden lehetséges módot és alkalmat használjunk fel arra, hogy a szülőkkel tudatosítsuk szerepük fontosságát, képviseljük a gyermekek érdekeit.

Az óvodában hangosak, agresszívek, van, aki meg sem szólal, van, aki állandóan beszél.

Az iskolában figyelmetlenek, nem jelölik be a házi feladatot, van, aki nehezen tanul meg olvasni, a másik jól olvas, de nem érti. Hát még a szövegértés...

a kompetenciamérések..., ne is beszéljünk róla! Ugye ismerős mondatok, naponta hangzanak el egymás közötti beszélgetéseinkben.

Hol tűnt el az a zseniális, érdeklődő, figyelő, nyitott kisgyerek? Nem vészett el, csak nincs megfelelő eszköze a kibontakozásra, nem birtokolja emberi létünk egyik legnagyobb kincsét, az anyanyelvet! Nem érti, nem észleli az elhangzottakat, így nem tudja írásban sem leképezni! Hiányoznak az alapok.

Felelősségünk óriási! Beszédünk, hangunk az eszközünk, amivel hatunk. Tudnunk kell vigyázni rá, karbantartani, játszani vele. Minden közlésünk, amivel hatni akarunk, az adott korosztály számára érthető, kellően hangsúlyozott, megfelelő tempójú kell, legyen!

Óvodásokkal, kisiskolásokkal való foglalkozás során meg kell ragadnunk minden olyan lehetőséget, ami segíti a nyelvelsajátítás folyamatát. Nélkülözhetetlen eszközünk ebben a KÖNYV!

Versekkel, mesékkel töltekezünk, de mire jó a képeskönyv? Ha magunk mellé ültetjük a társaktól visszahúzódó, hangját alig hallható óvodásunkat és kezünkbe vesszünk egy *Böngészőt*¹, máris megtapasztalhatjuk.

Egy kisváros nyüzsgő életén keresztül megelevenednek a hétköznapiak, tevékeny felnőttekkel, élénk gyerekekkel, viruló, változó természettel.

A négy kötet a négy évszakhhoz kötődik, megjelenik a teljes évkör: a téllal kezdődően lehetőséget adnak számtalan élethelyzet, cselekvés, változás megfogalmazására.

A humoros cselekmények, a bájos, érzelmeket tükröző figurák beszédre ösztönöznek. Megszámlálhatatlan történet elmesélésére, esetleg feldolgozatlan élmény megfogalmazására nyújtanak esélyt. A hét szintér, ahol az élet zajlik, mind a négy kötetben ugyanaz, mely alkalmat ad összehasonlításra, főleg az évszakok vonatkozásában.

A nagyméretű keménylapú kivitel lehetőséget biztosít arra, hogy akár elbújunk mögötte, akár többen körülüljük, vagy köré „hasaljunk” az óvoda szőnyegén.

A gyerekek adott nyelvi szintjüknek megfelelően szavakat kezdenek felsorolni, vagy kerek mondatokat fogalmaznak meg. Kérdésekkel, irányított kereséssel

¹ Rotraut Susanne Berner: *Tavaszi böngésző. Nyári böngésző. Őszi böngésző. Téli böngésző.* Naphegy Kiadó, Budapest, 2007.

érdekes, beszédértést és szókinccet fejlesztő valamint az alap-kultúrtechnikákat előkészítő társasjáték ke-
rekedhet. Pl. *Ki talál több állatot? Kik, mik fordulnak balra? Miért ijedt meg a táncoló, virágos nadrágos lány? Milyen sapkája van a száma-
ron ülő lánynak? Ki dolgozik a háztetőn? Hol áll a fényképező néni? Ki megy a kékpulóveres kislány előtt? Minek van kereke? Mivel zenélnek?* stb. Mondok valamit, keresd meg: *a színpad jobb oldalán egy kisfiú bábéskodik.* Természetesen a gyerekek is mondanak, kérdeznek, a többiek mutatják. Most olyat mondok, ami nem biztos, hogy igaz. Ha igazat mondok, tegyetek álló pálcikát magatok elé, ha nem, akkor fekvőt: *A holló szájában kenyér van. Dalmata kutya sétál az utcán.* Amikor mindenki jelölt, megbeszéljük, mi a helyes válasz, legvégül pedig „felolvassuk” a keletkezett sort, balról jobbra haladva: álló, fekvő vagy igaz,hamis.

A játékokat mindig a gyerekek fejlettségi szintjéhez igazítjuk, ha észlelünk fehér foltokat, ott időzzünk egy kicsit tovább, többféle analógiás mondatalkotással gyakoroljuk be!

Logopédiai óvodánkban a beszédfigyelmű gyerekek iskola-előkészítő csoportjánál az anyanyelv-környezetismeret foglalkozások nélkülözhetetlen részévé vált a *Böngésző*.

Az ős képeinek nézegetése közben mondókázunk, verselgetünk, énekelünk.

Az elmélyítést a mozgással való kísérés, az eljátszás segíti.

Néhány kedvenc:

Ősszel a táj piros sárga,
százféle színt ölt magára.

Elvonulnak a vadludak,
a falevelek lehullanak.

Falevelek, falevelek,
a szél fel-felkap titeket.

Az ágak már kopaszok,
rövidek a nappalok.

A szökésben levő papagáj búvóhelyeinek megfogalmazása segíti a téri relációs szókinccs fejlődését, számlálásra készítetnek a potyogó gesztenyék, vonuló lampionok. A kisiskolások a

mesélést, mondatfűzést, válogatott szógyűjtést írásban is szívesen végzik.

A legnagyobb sikert akkor éljük át, amikor a szülők otthonra is elkérlik a könyvet, és az aznapi tévénézés helyett együtt böngésznek, majd a gyerekek másnap örömmel mesélik a felfedezéseket.

A közelgő hideg téli napokra jó szívvel ajánlom a *Téli Böngészőt* felfedezésre!

Ajánlott irodalom

Csabay Katalin: *Lexi iskolás lesz.* Nemzeti Tankönyvkiadó.

Dr. Gyarmathy Éva: *Diszlexia – A specifikus tanítási zavar.* Lélekben Otthon Kiadó.

Friss tinta! (Mai gyermekversek) Pagony Kiadó

Gósy Mária: *GMP diagnosztika. A beszédészlelés és a beszédmegértés folyamatának vizsgálata.*

A beszédészlelés és beszédmegértés fejlesztése óvodásoknak.

A beszédészlelés és beszédmegértés fejlesztése iskolásoknak.

Gósy Mária és Imre Angéla: *Beszédpercepció fejlesztő modulok.* Nikol Kkt.

Meixner Ildikó – Justné Kéry Hedvig: *Az olvasástanítás pszichológiai alapjai.* Pszichológia a gyakorlatban. Akadémiai kiadó Bp. 1967.

Rosta Katalin – Rudas Zsuzsanna – Kisházy Gergely: *Hüvelykujjam...A kézügyesség fejlesztésének játékos lehetőségei.* Logopédiai Kiadó GMK. 2006.

Suzuki Shinichi: *A szeretet pedagógiája.* Aelia Sabina Alapítvány.

Őszi böngésző

„Mire elég” évente 45 perc drogprevenció?

Orsolics Zénó

drogfertőzöttség, korunk egyik alapvető problémája. A rendszerváltás óta két és félszeresére növekedett azoknak a középiskolásoknak a száma, akik kapcsolatba kerültek illegális kábítószerrel. A kezelésben megjelent drogfüggőket tekintve az országos eloszlásban, az ország keleti, dél-keleti régiói, Pest megye és a főváros a legfertőzöttebb, a drog-probléma terén. Ezzel párhuzamosan a református iskolák nagy része az ország keleti, dél-keleti részén illetve Pest megyében helyezkedik el, ezen felül a nagyvárosokban a kockázati faktor nő, a kisebb településekhez, falvakhoz képest.

Szomorú tapasztalatom, hogy több iskola akkor hív drogprevenciós alkalom megtartására, amikor valami különös eset történik az iskolában. Amikor ma hazánkban arról beszélünk, hogy komplex és átfogó egészségre nevelő programokra volna leginkább szükség, akkor van olyan iskola, ahol a drogprevenció évente 45 percből áll. Ez az idő nem kevés, hanem egyenesen értelmetlen, vagy inkább arra elég, hogy felkeltse a drogfogyasztásra az érdeklődést, tehát ellenkező hatást vált ki. Tovább nehezíti a feladatot, hogy a prevenciós programok (szemléletükből, módszereikből, célkitűzéseikből stb. adódóan) olyan prevenciós felkészültséget igényelnek, amely külön képzettséget, tapasztalatot feltételez. Sok intézmény rossz anyagi helyzetére hivatkozva az első ingyenes prevenciós lehetőséget örömmel elfogadja, és ezzel azt gondolja, hogy mindent megtett a fiatalok érdekében. Ez persze koránt sincs így. Az esetek többségében nem vizsgálják meg az adott program létjogosultságát, módszereit, az előadók felkészültségét és pedagógiai érzékét, nem beszélve a világi szervezetek értékszemléletét az egyházi intézményekkel szemben. Úgy gondolom, hogy a szülőknek és a pedagógusoknak adott segítségnyújtást párhuzamosan kell megvalósítani, különböző eszközökkel és módszerekkel. Kevés, ha egy kamasz gyermeket megfeddünk vagy eltanácsolunk. Nagyon fontos, hogy felismerjük emberi és szakmai kompetencia határainkat, és ezzel együtt az ifjúsági, vagy gyermekvédelmi-felelős ismerje a helyi ellátórendszert és a különböző segítségeket. A komplex, átfogó terveket is ezen, hálózatok segítségével tudjuk a leghatékonyabban megtervezni. Az idő előrehaladtával egyre sürgetőbbé válik az iskolai drogstratégiák kidolgozása, és a folyamatos pedagógus-továbbképzés is.

Gondoljunk csak bele, szülők és diákok szerte az országban milyen nehezen tudnak segítséget kérni, annak ellenére, hogy a probléma láthatóan jelen van közöttünk. Úgy gondolom, hogy a református iskolák specializációja, és az egyházra jellemző zártság miatt a megoldás is az egyházban gyökerezik. A fiataloknak alternatívát jelenthet a hit, a valláshoz való odafordulás. A mai modern egészségfelfogás szerint a holisztikus emberkép és az egészség előtérbe helyezése a betegséggel szemben elengedhetetlen. Ez a kulcsa a paradigmaváltásnak az egészségügy és így a drogprevenció terén is. A különböző programok tervezése, és hatékonyságvizsgálatai kulcsfontosságúak ahhoz, hogy egy elérendő cél megvalósulhasson és összefogott, átlátható és mérhető programot lehessen kialakítani.

A református egyház 1986. óta foglalkozik drogterápiás kezeléssel, tehát nagy tapasztalattal rendelkezik. A református oktatás számára jelenleg nincs olyan intézmény, ami folyamatos és megtervezett drogprevenció ellátására szakosodott volna. Szakmai koordinációval és felügyelettel támogatni tudna egy újonnan létrehozott prevenciós szolgálatot a Református egyházon belül. A 106 Református iskola és a kb. 18 700 diák elegendő munkát adna a szolgálatnak. A helyzet megoldását mindenképpen egy Református Droprevenciós Szolgálat létrehozásában látom, ami kellő támogatással átlátható és mérhető szolgálat lehetne a református oktatásban.

A 2002. február 20-án elfogadott magyarországi egyházak közös állásfoglalásában a történelmi egyházak kifejtik, hogy hozzá kívánnak járulni az Istentől kapott egészség megőrzéséhez a közösségek és családok védelme érdekében. Kifejtik továbbá azt, hogy a drogok elleni küzdelem a mai kor egyik legfontosabb teendője a jövő érdekében. A konferencia óta hat év telt el. Féltő hogy, az egyházi iskolák nem csak lemaradnak a drogprevenció terén, hanem lemaradásuk évről évre nő, a drogfogyasztás növekedésével és a drogszakma fejlődésével.

Több kollégámmal együtt úgy gondolom, hogy a deviáns magatartás kezelése elsősorban a család feladata és kötelessége is. Másodsorban viszont azon szakemberek és felelős felnőttek feladata, akik közvetlenül észlelik, látják ezeket a deviáns megnyilvánulásokat.

Természetesen segíteni mindannyian másképpen tudunk. Más módszerekkel, más technikákkal vagy éppen más információkkal. Ugyanis, ha mi nem szó-

lunk az esetek láttán, akkor senki sem teszi, így a szülő joggal hiheti, hogy gyermekével minden rendben van.¹

A Pécsi Református Kollégium Drávafoki Általános Iskolája

Unger Károlyné

2008. szeptember 1-jén iskolánk 60 év után újra egyházi intézményként nyitotta meg kapuját.

Köszönetet mondunk Istenünknek, hogy az egykor Sztárai Mihály által „összeénekelte” színtiszta református községeink gyermekei sok nehézség és küzdelem után újra keresztyén értékek mentén kezdhették el a 2008-2009-es tanévet A Baranyai Református Egyházmegye, a Pécsi Református Kollégium, Drávafok, Bogdása, Markóc községek önkormányzatai, a szülők, pedagógusok összefogásával sikerült életben tartani iskolánkat. Ahol iskola van, ott élet van, jövő van, öröm van. Gyermekeink nevében köszönjük.

Drávafok Baranya megyében, az Ormánságban, a horvát határ mellett helyezkedik el. A község neve írott forrásokban Fukó alakban 1257-ben, mai formában 1493-ban fordul elő először a Dráva folyónévnek és a fok(ér) főnévnek az összetételéből.

A településen Sztárai Mihály áldásos szolgálatának köszönhetően már az 1550-es évektől református gyülekezet alakult. Az iskola pontos alapításáról nincsenek adataink, de Drávafok 1750-ben már iskolát tart fenn, s benne református tanító tanítja a község gyermekeit.

A gyülekezet 1799-ben először egy 8 öl magas haranglábat, majd 1802-ben az ormánsági fatalpas házak mintájára építette fel első templomát fából.

A jelenlegi templom és a hozzá tartozó parókia 1863-ban, az új iskola épülete 1873-ban készült el a tanítói lakással együtt. Itt látta meg a napvilágot 1886. január 8-án dr. Csikesz Sándor református teológus- professzor, az akkori tanító gyermekeként.

Iskolánk 2007. augusztus 31-ig nyolcosztályos körzeti általános iskolaként működött. Az alsó tagozatos tanulók már ebben az évben csatlakozhattak a Pécsi Református Kollégiumhoz kihelyezett osztályokként. A tanév során sok öröm és siker ért bennünket. A község lakóitól is sok pozitív visszajelzés érkezett. Külön köszöntöttük a még élő, volt öregdiákokat, akik a fogadalomtétel során felköthették az új diákok nyakkendőit.

A küzdelem azonban tovább tartott. Csak az Úr Igéje tartott bennünket életben: *„Mert csak én tudom, mi a tervem veletek – így szól az Úr – békességet és nem romlást tervezek, és reményteljes jövőt adok nektek.”* (Jeremiás 29:11)

Így érkezünk meg a 2008. augusztus 31-én 11 órakor kezdődő tanévnyitó istentiszteletünkhöz. Az egyházi méltóságok és az iskola vezetőinek zászlós bevonulását a Pécsi Református Kollégium kórusának éneke tette még ünnepélyesebbé.

Unger Károly lelkipásztorunk köszöntése után Peterdi Dániel esperes úr hirdetett Igét. Figyelemre méltó szavai intettek, hogy Isten új lehetőséget adott az iskolával, hogy hozzá közelebb kerüljünk, de *„pusztán hagyaték néktek ez a hely”*, ha Őt elhagyjuk. Az iskolások szép műsorral kedveskedtek a gyülekezetnek. Szatyor Győző polgármester úr a három önkormányzat nevében köszöntötte a gyülekezetet, majd dr. Hoppál Péter főigazgató és Unger Károlyné tagozatvezető emlékezett meg a megtett útról, beszélt a jövő terveiről. Az új pedagógusokat a főigazgató virággal köszöntötte, majd az elsősök megkapták első *Bibliájukat*. Az ünnepség a Himnusszal zárult.

Intézményünk a Pécsi Református Kollégium kihelyezett tagozataként működik 62 tanulóval. Sajnos

¹ A témáról és a segítségéről bővebben a www.drogn.net.hu és a www.kamaszszerviz.hu oldalakon is lehet tájékozódni.

a létszámunk igen kicsi, de hisszük, hogy Isten kegyelme nagy. Igyekezünk kihasználni a kis létszámú osztályok előnyeit. Nagy gondot szeretnénk fordítani az otthonosság mellett, a személyes törődésre, a személyre szabott differenciálásra. A modern tudás mellett a kézművesség, a néptánc és a zeneoktatás kerül előtérbe. A nyelv- és az informatika-oktatás már az alsó tagozaton prioritást élvez.

Iskolánkban a 2008-2009-es tanév jelképei: a kalász, a kenyér és a Biblia. A búza jelképezi a régi iskolánkat, melyet szerettünk, s melynek el kellett „pusztulnia”, hogy új búzalkalásként élhessen tovább. Szeretnénk úgy végezni munkánkat, hogy hatása kovásként legyen érezhető községeinkben, gyülekezeteinkben. Mindez elképzelhetetlen a Szentírás nélkül, ami végre visszakerült életünkbe, családjainkba, iskolánkba. Hiszük, hogy nem megy vissza dolgavégezetlen egyetlen Ige sem, ami elhangzik gyermekeink körében. Éves Igénk: *„Nem csak kenyérrel él az ember, hanem minden Igével, amely Istennek szájából származik”* (Mt. 4,4).

Azzal a hittel éljük mindenapjainkat, hogy Csikesz Sándor szavai, melyek az iskolánk falát díszítő emléktáblán állnak, igazak lesznek kis iskolánk életében is: *„Az universitas a nemzet pénzverdéje.”*

Drávafoki iskolások az iskola előtt

E számunk szerzői:

Feketéné Mikonya Hajnalka
Kamarás István
Miklya Zsolt
Orsolics Zoltán Zénó

logopédus, intézményvezető, Logopédiai Óvoda, Tatabánya
egyetemi docens, Pannon Egyetem, Budapest
költő, szerkesztő, Parakletos Könyvesház, Szeged
szociális munkás, a Kallódó Ifjúságot Mentő Misszió terápiás munkatársa, Érd

Pap János
Dr. Pompor Zoltán
Unger Károlyné

egyetemi docens, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Budapest
pedagógiai szakértő, Református Pedagógiai Intézet, Budapest
tagozatvezető, Pécsi Református Kollégium Drávafoki Általános Iskolája, Drávafok

Visky Ferenc

lelkipásztor, Nagyvárad

E számunk képei:

A karikatúrákért köszönet Dunszt Istvánnak a Kecskeméti Református Gimnázium testnevelő tanárának; drávafoki tagiskolát bemutató képeket Unger Károly küldte; a könyvek borítóit és illusztrációit a Harmat illetve a Naphegy Kiadó hozzájárulásával közöljük. Köszönjük!

Következő számaink tartalmából:

Szülők és iskola
Iskola és gyülekezet

Iskolánk mint szellemi műhely
Befogadás

Előfizetés 2008-ra

Lapunk 2008-re előfizethető a mellékelt postai csekken vagy átutalással (OTP 11701004-20192129). A közlemény rovatba írják bele az előfizető nevét és az MRN 2008 rövidítést. Kérjük, ügyeljenek arra, hogy olvasónkat azonosítani tudjuk!

Az előfizetésről számlát küldünk. Akik csak a számla beérkezése után utalnak át, kérjük, hogy a lapban található megrendelőlapot a számlakérő és a megrendelő adataival faxon vagy postán küldjék vissza az RPI címére.

Lapunk alacsony árfekvését és az infláció alatti áremelkedést a szerzők önzetlensége és mértéktartása, illetve a Református Pedagógiai Intézet zsinati költségvetése teszi lehetővé.

Kérünk és buzdítunk mindenkit, hogy a lap megjelenését előfizetésével továbbra is támogassa!

Lapunk előfizetési díjai 2008-re:

Egy példány ára:	294 Ft	(280 Ft + 5% ÁFA)
Éves előfizetési ár:	1764 Ft / év	(1680 Ft + 5% ÁFA)
Kedvezményes éves előfizetési ár*:	1638 Ft / év	(1560 Ft + 5% ÁFA)
ORTE-tagoknak:	ingyenes	

* Református egyházközségeknek, református közoktatási intézményeknek, és ezek munkatársainak, lelkészeinek, református közoktatási szakértőknek, valamint a legalább két éve előfizetőknek.

Magyar Református Nevelés

Megjelenik évente 6 szám.

ISSN: 1585-7565

Kiadja a Református Pedagógiai Intézet (RPI)

1146 Budapest, Abonyi u. 21.

Lapzártá: 2008. október 15.

Felölös kiadó: Márkus Gábor

Főszerkesztő: Márkus Gábor

Szerkesztő: Pompor Zoltán

Postacím: 1440 Budapest 70., Pf: 5.

Tel./Fax: 06-1-351-9842

E-mail: mnrn2000@freemail.hu

Tervezés és tördelés:

smArt DesignStudio

Tel.: 06-87-571013

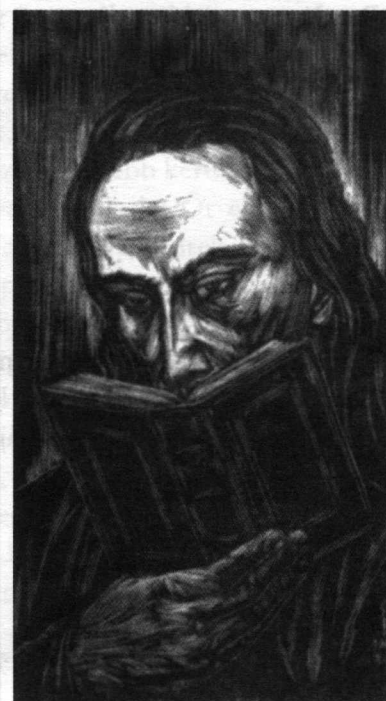
Internet: www.sm-art.hu

Megrendelni a 2007. év számait a kiadó címén lehet.

Korábbi példányok korlátozott számban kaphatóak 168 Ft / db áron.

A kiadó RPI működését támogatja az Oktatási Minisztérium és a Magyarországi Református Egyház Zsinata.

(A szerzők és a szerkesztőség álláspontja egyes kérdésekben eltérhet.) Észrevételeiket, cikkeiket szeretettel várjuk!

MEGRENDELÉS

Megrendeljük a **Magyar Református Nevelés** pedagógiai szaklap 2008. évi számait _____ példányban.

A megrendelő megnevezése: _____

A megrendelő címe: _____

A számlakérő megnevezése (ha eltér): _____

A számlakérő címe: _____

cégszerű aláírás

